

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Запорізький національний технічний університет

Конспект лекцій
з дисципліни
Ринок фінансових послуг
за спеціальністю **072 «Фінанси, банківська справа та**
страхування»
освітня програма (спеціалізація) “Фінанси та кредит”

Частина 1

2018

Конспект лекцій з дисципліни “Ринок фінансових послуг” Частина 1 спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», освітня програма (спеціалізація) “ Фінанси і кредит” / Укл. І.Г.Пахомова – Запоріжжя: ЗНТУ, 2018. – 87 с.

Укладач: к.е.н. І.Г.Пахомова

Рецензент: к.е.н. С.В.Шарова

Відповідальний

за випуск: к.е.н., доцент І.Г.Пахомова

Затверджено
на засіданні кафедри
“Фінанси, банківська справа та страхування ”
Протокол №2
від “12” вересня 2018 року

Затверджено
Вченою Радою
Економіко-гуманітарного
Інституту ЗНТУ
Протокол №17
“10” жовтня 2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Тема 1. Ринок фінансових послуг.....	5
Тема 2. Суб'єкти ринку фінансових послуг.....	12
Тема 3..Поняття фінансового посередництва, його класифікація..	23
Тема 4. Інституціональна структура ринку фінансових послуг....	56
Тема 5. Сегментарна структура ринку фінансових послуг.....	65
Тема 6. Інфраструктура ринку фінансових послуг.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	85.

ВСТУП

Економічний зміст конспекту лекцій розкривається через систему економічних відносин, що виникають між прямими учасниками ринку фінансових послуг у сфері фінансової діяльності суб'єктів господарювання при формуванні попиту і пропозиції на специфічні продукти — фінансові послуги. Механізми реалізації економічних відносин на ринках фінансових послуг безпосередньо пов'язані із здійсненням фінансовими інститутами та іншими суб'єктами фінансової діяльності фінансових операцій щодо залучення, зберігання, видачі, управління, купівлі—продажу, розподілу та перерозподілу та інших дій з фінансовими активами, які перебувають у власності економічних суб'єктів національної та світової економіки.

На ринку фінансових послуг України настав час професіоналізму й партнерської порядності. Особливого значення набуває кадровий потенціал фінансових установ, професійно-освітній рівень майбутніх фахівців-фінансистів. Підготовка нової генерації професійних фінансистів є комплексною в рамках вимог Болонської декларації при формуванні європейського освітнього простору, пріоритетом якої є якість знань та професійна мобільність фахівця. Тому фахова підготовка з дисципліни охоплює не лише освітні, а й моральні, етичні, психологічні аспекти діяльності майбутнього фахівця в сфері фінансів та фінансової діяльності суб'єктів господарювання і орієнтована на європейські зразки освітніх технологій.

Тема 1. Ринок фінансових послуг

Фінансові послуги — здійснення фінансових і допоміжних операцій, які в сукупності набувають споживчої вартості, мають попит і задовольняють потреби споживача.

Фінансова послуга — операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Фінансові послуги — це специфічний (фінансовий) товар, який має ціну та відповідні характеристики.

Фінансові операції — залучення, зберігання, видача, управління, купівля, продаж та інші дії з фінансовими активами.

Фінансові активи — кошти, дорогоцінні метали і каміння, цінні папери, боргові зобов'язання та інші законодавчо визначені фінансові активи юридичних та фізичних осіб.

Фінансові активи — це специфічні неречові активи, які являють собою законні *вимоги* власників цих активів на отримання певного, як правило, грошового *доходу* в майбутньому. *Ціна* на будь-який фінансовий актив встановлюється на рівні, що характеризує врівноваження попиту й пропозиції на цей актив.

Допоміжні операції (послуги) — здійснення обов'язкових дій (операцій) під час виконання фінансових послуг з нефінансовими активами (інформаційні та контрольні операції, надання консультацій).

Супутні послуги — надання послуг для поліпшення ліквідності та якості фінансових послуг. Вони надаються аудиторськими та консалтинговими фірмами, фірмами з оцінки майна, юридичними та іншими установами.

У своїй різноманітності фінансова послуга мінімально може дорівнювати одній фінансовій операції, а найчастіше — містити

десятки фінансових та допоміжних операцій у поєднанні з супутніми послугами.

Структура здійснення фінансової послуги зображена на рис. 1.1.

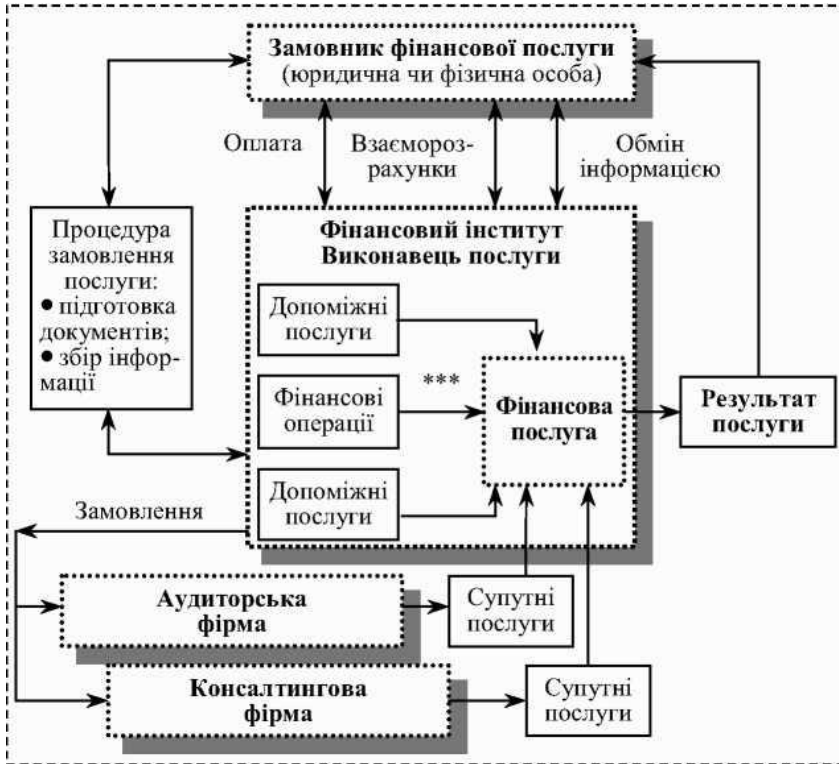

Рис. 1.1. Структура фінансової послуги

Фінансовими вважаються такі послуги:

- 1) випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків;
- 2) довірче управління фінансовими активами;
- 3) діяльність з обміну валют;
- 4) залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо

подальшого їх повернення;

- 5) фінансовий лізинг;
- 6) надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту;
- 7) надання гарантій та поручительств;
- 8) переказ грошей;
- 9) послуги у сфері страхування та накопичувального пенсійного забезпечення;
- 10) торгівля цінними паперами (послуги у сфері розміщення, обігу та обліку цінних паперів та похідних згідно з Законопроектом № 3124 «Про внесення змін до деяких законів щодо регулювання ринків фінансових послуг»);
- 11) факторинг;
- 12) інші операції, які відповідають критеріям, визначеним у пункті 5 частини першої статті Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

Спільні та відмінні риси між фінансовою послугою та фінансовою операцією

Схожі риси	Відмінності
<ul style="list-style-type: none"> • дії з фінансовими активами; • робота з юридичними та фізичними особами; • робота в законодавчому полі відповідно до виданих ліцензій та дозволів; • державне регулювання 	<ul style="list-style-type: none"> • фінансова операція конкретна і не може поділятися на частини; • фінансова операція є складовою фінансової послуги, а не навпаки; • фінансова послуга може включати кілька фінансових і допоміжних операцій, а за необхідності — супутніх послуг та дій; • фінансова послуга має споживчу вартість і її відображають у та- рифах; • фінансова послуга має ознаки товару (продукту)

Фінансова установа — юридична особа, яка згідно з законом надає одну чи декілька фінансових послуг та яка внесена до відповідного реєстру у порядку, встановленому законом.

Фінансові послуги надаються фінансовими установами, фінансовими інститутами, а також, якщо це прямо передбачено законом, фізичними особами — суб'єктами підприємницької діяльності (далі — суб'єкти підприємницької діяльності).

Фінансові інститути — юридичні особи, які згідно з ліцензіями і відповідними дозволами держави здійснюють фінансові послуги.

До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, установи накопичувального пенсійного забезпечення, страхові компанії, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

До фінансових інститутів належать: банки, біржі (фондові і валютні), довірчі товариства, зберігачі, інвестиційні компанії і фонди, інноваційні установи, кредитно-гарантійні установи, кредитні спілки, лізингові компанії, ломбарди, страхові компанії, пенсійні фонди, торговці цінними паперами.

Можливість та порядок надання окремих фінансових послуг юридичними особами, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, визначаються законами та нормативно-правовими актами державних органів, що здійснюють регулювання діяльності фінансових установ та ринків фінансових послуг, виданими в межах їх компетенції.

Ринок фінансових послуг — це система економічних відносин, що виникають між його прямими учасниками при формуванні попиту і пропозиції на специфічний продукт — фінансові послуги, які пов'язані з процесом купівлі-продажу, розподілу та перерозподілу фінансових активів, які знаходяться у власності економічних суб'єктів національної, регіональної і світової економіки.

Фінансові послуги, відповідно до положень Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», надаються суб'єктами підприємницької

діяльності на підставі договору, який повинен бути укладений в письмовій формі.

Відносини, що виникають у зв'язку з функціонуванням фінансових ринків та наданням фінансових послуг споживачам, регулюються Конституцією України, загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг, здійснення регулятивних та наглядових функцій за діяльністю з надання фінансових послуг встановлює Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та інші Закони України з питань регулювання ринків фінансових послуг, а також прийняті згідно з цими законами нормативно-правові акти.

Ринки фінансових послуг (згідно з Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг») — сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг (банківські послуги, страхові послуги, інвестиційні послуги, операції з цінними паперами та послуги на інших видах ринків, які забезпечують обіг фінансових активів).

До ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів.

Фінансові активи — це об'єкти, що мають вартість, знаходяться у власності економічних суб'єктів, і від яких слід очікувати в майбутньому одержання прибутку або інших доходів.

В основі поняття ринку фінансових послуг є поняття фінансового активу. Фінансовий актив, як і будь-який інший товар, має споживну та мінову вартість. Мінова вартість проявляється через ціну, яка набуває форми страхового тарифу, відсотку за кредит, дивіденду по цінних паперах тощо. Згідно з дією законів ринку, ціна на товар формується під впливом попиту і пропозиції, порівняння показників конкуруючих виробників. За умов ринкової конкуренції ціна на фінансовому

ринку утримується у певних межах.

У системі національних рахунків фінансові активи класифікуються за такими категоріями:

- ◆ золото;
- ◆ спеціальні права запозичення (СПЗ);
- ◆ готівка;
- ◆ депозити;
- ◆ цінні папери, крім акцій;
- ◆ позики;
- ◆ акції й інший акціонерний капітал;
- ◆ страхові технічні резерви;
- ◆ інші рахунки до одержання або до оплати.

Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», розрізняють такі фінансові активи (Financial assets):

- грошові кошти та їх еквіваленти;
- контракт (договір), що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства;
- контракт (договір), що надає право обмінятися фінансовими активами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах;
- інструмент власного капіталу іншого підприємства (акції, паї, частки, інші види).

Фінансові активи як активи балансу містять:

- Грошові кошти та їх еквіваленти в національній та іноземній валюті (230, 240);
- Довгострокові фінансові інвестиції (040);
- Поточні фінансові інвестиції (220);
- Інші фінансові інвестиції (045);
- Векселі одержані (150);
- Довгострокова дебіторська заборгованість (050);
- Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (160);
- Дебіторська заборгованість за розрахунками (170-210).

Сутність ринку фінансових послуг і його роль в економіці найбільш повно розкривається в його функціях, а саме:

- мотивована мобілізація заощаджень приватних осіб, приватного бізнесу, державних органів, зарубіжних інвесторів та трансформація акумульованих грошових коштів у позичковий та інвестиційний капітали;
- реалізація вартості, втіленої у фінансових активах, та організація процесу доведення фінансових активів до споживачів (покупців, вкладників);
- перерозподіл на взаємовигідних умовах грошових коштів підприємств з метою їх ефективнішого використання;
- фінансове обслуговування учасників економічного кругообігу та фінансове забезпечення процесів інвестування у виробництво, розширення виробництва та пайової участі на основі визначення найбільш ефективних напрямків використання капіталу в інвестиційній сфері;
- вплив на грошовий обіг та прискорення обороту капіталу, що сприяє активізації економічних процесів;
- формування ринкових цін на окремі види фінансових активів;
- страхова діяльність та формування умов для мінімізації фінансових та комерційних ризиків;
- операції, пов'язані з експортом—імпортом фінансових активів, та інші фінансові операції, пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю та членством країни у міжнародних фінансово-кредитних організаціях;
- обслуговування бюджетного процесу та кредитування уряду, місцевих органів самоврядування шляхом розміщення урядових та муніципальних цінних паперів;
- розподіл державних кредитних ресурсів і розміщення їх серед учасників економічного кругообігу тощо.

Тема 2. Суб'єкти ринку фінансових послуг

Суб'єкти або учасники ринку фінансових послуг — юридичні та фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, які відповідно до закону мають право здійснювати діяльність з надання фінансових послуг на території України, та споживачі таких послуг.

У працях вітчизняних науковців поширена думка, що з інституційних позицій фінансовий ринок розуміється як сукупність фінансових інститутів. Наприклад, фінансовий ринок — мережа інтегрованих фінансових інститутів, які реалізують контрактні відносини під час операцій з фінансовим капіталом через використання фінансових інструментів і впровадження фінансових послуг. За організаційно-інституційною структурою фінансовий ринок є сукупністю фінансово-кредитних інституцій (банківських установ, небанківських кредитно-фінансових інституцій, страхових компаній, інвестиційних фондів, недержавних пенсійних фондів тощо) та суб'єктів інфраструктури фінансового ринку (валютних і фондових бірж, депозитаріїв і реєстраторів, розрахунково-клірингових та інформаційно-консультаційних центрів тощо), які виконують посередницькі й допоміжні функції в перерозподілі фінансових ресурсів і капіталу між кредиторами й позичальниками, продавцями та покупцями фінансових активів та інструментів. Як професійні учасники фінансового ринку всі вони надають певний спектр послуг у сфері своєї професійної діяльності та в сукупності утворюють організаційно-економічний механізм ринку фінансових послуг³, тобто ринок фінансових послуг увійшов до складу фінансового ринку. Досліджуючи фінансовий сектор економіки, можна зауважити, що всі ці суб'єкти передусім є його інституційними одиницями, здійснюють операції з фінансовими інструментами і продукують

різноманітні фінансові послуги.

Логічно було б говорити про ринки фінансових послуг саме виходячи з того, чи можна ідентифікувати операцію купівлі-продажу

Інституційна одиниця — суб'єкт господарювання, який самостійно приймає рішення, що стосуються його економічної діяльності, розпоряджається своїми матеріальними і фінансовими ресурсами та розробляє повний набір бухгалтерських рахунків (домогосподарства, юридичні особи (корпорації, квазікорпорації, органи державного управління і некомерційні організації) або громадські організації).

фінансового активу на цьому ринку як послугу.

Таким чином, ми будемо мати фінансовий ринок, частка якого може бути визначена як ринки фінансових послуг, а саме: ринок послуг з фінансового лізингу; ринок банківських послуг; ринок страхових послуг; ринок послуг, пов'язаних із випуском цінних паперів; ринок послуг, пов'язаних з управлінням активами. Фінансовий ринок України розвивається як ринок фінансових послуг, що є важливою інституціональною особливістю і домінантою трансформацій у фінансовому секторі світової і національної економік. У теоретичному і практичному значенні спостерігаються схожість і відмінність термінів “фінансовий ринок” і “ринки фінансових послуг”.

Фінансовий ринок є системою економіко-правових відносин, пов'язаних із перерозподілом тимчасово вільних фінансових ресурсів між домогосподарствами, фінансовими і нефінансовими корпораціями /квазікорпораціями, некомерційними організаціями (НКО), а також державою на основі взаємодії попиту і пропозиції фінансових інструментів. Він призначений для здійснення угод між покупцями і продавцями цих інструментів та становить сукупність ринків: кредитного, грошового і ринку пайових цінних паперів⁷. Це визначення відповідає нормам права ЄС, де поняття фінансових ринків

охоплює ринки, на яких укладаються і виконуються правочини з цінними паперами і валютами, та інші фінансові ринки, що забезпечують переміщення фінансового капіталу. Поняття фінансових ринків охоплює ринок банківських послуг, ринки фінансових інструментів з фіксованими доходами (облігації і грошові інструменти), ринки корпоративних цінних паперів та іноземної валюти, включаючи інфраструктуру щодо укладання та виконання угод із фінансовими інструментами, а також ринок послуг зі страхування, тобто сюди увійшли ринки і фінансових інструментів, і фінансових послуг.

Виникає колізія із Законом України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, де зазначено: “ринки фінансових послуг — сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг (банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами) та послуг на інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів.

У фінансовій науці й практиці поширився підхід, за якого існує велика кількість різних фінансових установ і всі вони формують свої ринки послуг (банківських та страхових послуг, операцій з цінними паперами, послуг спільного інвестування, послуг з недержавного пенсійного забезпечення та ін.). Водночас потрібно зважати на необхідність приведення вітчизняного законодавства у відповідність із Генеральною угодою про торгівлю послугами і Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, де фінансові послуги поділяються на дві великі групи: 1) страхові та пов’язані зі страхуванням послуги; 2) банківські та інші фінансові послуги (за винятком страхування). Директива 2004/39/ЄС виокремлює у складі останніх також інвестиційні послуги, а фінансові послуги в ЄС регулюються за такими напрямками: діяльність професійних учасників фінансових ринків (цінних паперів і деривативів),

включаючи установи колективного інвестування та пенсійного забезпечення; банківська діяльність; страхова діяльність. Отже, ринки фінансових послуг можна поділити на: 1) страхових та пов'язаних зі страхуванням послуг; 2) банківських та інших фінансових послуг (за винятком страхування); 3) інвестиційних послуг.

Зважаючи на викладене можна так сформулювати визначення ринку фінансових послуг: сукупність широкого спектра відносин щодо задоволення наявної та формування перспективної потреби в різноманітних фінансових послугах (страхових, банківських, інвестиційних та ін.) з метою одержання доходів інституційними одиницями фінансового сектору економіки, задоволення попиту споживачів, де предметом купівлі-продажу є специфічний товар — фінансова послуга. Якщо таку послугу розуміти як благо, то ринок фінансових послуг є системою регулярного, переважно грошового, взаємовигідного, добровільного і конкурентного обміну благами.

Якщо аналізувати взаємозв'язок фінансового ринку і ринку фінансових послуг, то страхові та пов'язані зі страхуванням послуги наявні в усіх сегментах фінансового ринку, а їх взаємодія з останнім, на відміну від інших послуг, має двосторонній характер; банківські, інвестиційні та інші фінансові послуги реалізуються з допомогою всіх інструментів фінансового ринку, адже деякі фінансові установи, що надають фінансові послуги, є й інституційними інвесторами. Щодо похідних і структурованих фінансових інструментів, то вони формують сьогодні окремий ринок, де базовими активами є інструменти фінансового ринку. Вони відіграють водночас позитивну та негативну роль.

Щодо фінансових посередників як суб'єктів власне фінансового посередництва, то фінансовими посередниками називаються фірми, головна функція яких полягає у забезпеченні клієнтів фінансовими продуктами і послугами з більшою

ефективністю, ніж вони могли б отримати від своїх безпосередніх операцій на фінансових ринках (до них вони відносять банки; інші депозитно-ощадні установи; страхові компанії; пенсійні фонди; взаємні фонди; інвестиційні банки; фірми, які вкладають капітал у венчурні компанії; фірми, що управляють активами; фірми, котрі надають інформаційні послуги, тобто й допоміжні фінансові корпорації). Фінансові посередники являють собою фінансові інститути, які акумулюють фонди від однієї групи інвесторів і роблять їх доступними для інших економічних одиниць.

Пропоновані визначення подібні до вітчизняних визначень фінансових посередників як:

— спеціалізованих професійних операторів фінансового ринку — кредитно-інвестиційних установ, що пропонують і реалізують фінансові послуги як особливий товар на умовах провадження виключних і поєднаних видів діяльності;

— інвестиційно-кредитних фінансових інститутів, що акумулюють кошти індивідуальних інвесторів і використовують їх для інвестування або кредитування;

— великих фінансових структур, які допомагають юридичним і фізичним особам, що мають заощадження, диверсифікувати їх (тобто вкласти капітал у різні підприємства);

— спеціалізованих інститутів, що опосередковують рух фінансових ресурсів, залучаючи їх шляхом розміщення фінансових інструментів власного випуску (в т. ч. виражених у формі цінних паперів) серед індивідуальних інвесторів та вкладаючи акумульовані таким чином кошти в різноманітні активи;

— фінансових інститутів, які придбавають на ринку одні фінансові активи і перетворюють їх на інші, що задовольняють певні вимоги (трансформація активів).

У класифікації фінансових посередників можна виокремити кілька підходів. Поширеною є позиція Ф. Мишкіна, який розрізняє: а) депозитні інститути (банки); б) договірні ощадні

інститути; в) інвестиційних посередників. Інші американці (Р. Габбард, Е. Долан, К. Кемпбелл і Р. Кемпбелл) поділяють фінансових посередників на: 1) інвестиційні установи (взаємні фонди, фінансові компанії); 2) контрактні заощаджувальні інститути (страхові компанії, пенсійні фонди); 3) депозитні установи (комерційні банки, ощадні установи, кредитні спілки). Д. Кідуелл, Р. Петерсон і Д. Блекуелл вирізняють установи депозитного типу, договірні ощадні установи, інвестиційні фонди та інші фінансові організації. Р. Колб і Р. Родрігес досліджують депозитні інститути (банки, ощадні інститути й кредитні спілки) і недепозитні фінансові інститути (фінансові конгломерати та філії, інвестиційні компанії і фонди, страхові компанії і пенсійні фонди).

У вітчизняних наукових працях розрізняються фінансові посередники: банківські й небанківські депозитні (емісійні, інвестиційні, іпотечні й ощадні банки, ощадні та кредитні організації, кредитні спілки) і недепозитні (інвестиційні компанії, НПФ, страхові компанії тощо); банківська система, небанківські кредитні інститути, контрактні фінансові інститути; банки, небанківські кредитні установи, небанківські фінансові установи. Дехто вважає, що типи фінансових посередників різняться залежно від моделі структурної організації фінансового сектору — ринковоорієнтованої, банківськоорієнтованої та змішаної. Відповідно до першої моделі фінансові посередники поділяються на: депозитні інститути (комерційні банки, позико-ощадні асоціації, траст-компанії, взаємно-ощадні банки, кредитні спілки), ощадні установи контрактного типу (страхові компанії, пенсійні фонди), інвестиційні посередники (інвестиційні банки, іпотечні банки, інвестиційні фонди, інвестиційні компанії, фінансові компанії); за другою моделлю — на банківські й небанківські фінансові установи, де останнім відведено другорядну роль.

З метою уникнення колізій щодо видів фінансового посередництва і власне фінансових посередників доцільно

виокремити депозитні й недепозитні (страхові, інвестиційні та ін.) інституційні одиниці, що відповідатиме вітчизняному законодавству в частині переліку фінансових і кредитних установ. Окрім класу власне цих посередників фінансовий сектор охопив також допоміжні фінансові організації та інші фінансові корпорації (див. Таблицю 2.1). Щодо страхових корпорацій та пенсійних фондів, то згідно із СНР їх було винесено в окремі підсектори, проте вони належать до фінансових посередників. Водночас, попри позицію авторів більшості наукових праць щодо ринку фінансових послуг, довірчі товариства і ломбарди не увійшли до складу фінансових посередників.

Отже, проведений аналіз дає змогу сформулювати власне визначення певних фінансових категорій, що прямо стосуються функціонування фінансового сектору та його інститутів.

Фінансове посередництво — вид економічної діяльності, у процесі якої інституційна одиниця (депозитна або недепозитна) мобілізує кошти, беручи зобов'язання за власний рахунок, із метою спрямування цих коштів іншим інституційним одиницям шляхом кредитування або придбання фінансових активів іншим способом.

Рис.2.1. Організація фінансових процесів в економіці через механізм фінансового ринку і ринку фінансових послуг:

Із зазначеного випливає, що фінансові посередники — це депозитні й недепозитні фінансові корпорації/квзікорпорації, завданням яких є ефективні нагромадження, управління і перерозподіл фінансових ресурсів через виробництво фінансових послуг. Щодо такого виробництва принциповою відмінністю вітчизняного підходу від зарубіжного є те, що українська теорія виходить із того, що послуги надаються споживачу, а зарубіжна — продаються покупцям (споживачам), хоча винятком є новий КВЕД України, де воно забезпечується в усіх інституційних секторах економіки, у т. ч. фінансових корпорацій.

Місце фінансових посередників у економічній системі проілюстровано на рис.2.1. Канали прямого фінансування дають можливість рухатися вільним фінансовим ресурсам від їх власників до споживачів власне з допомогою механізму функціонування фінансового ринку і використання його інструментів, наприклад, придбання корпоративних прав. За непрямого фінансування кошти переміщуються через учасників ринку фінансових послуг — фінансових посередників, які виробляють такі послуги і задовольняють попит їх споживачів. Надання послуг допоміжного характеру для фінансового посередництва можливе у формі вторинної діяльності самих фінансових посередників або здійснюється спеціалізованими агентствами або брокерами. Фізичні особи і домогосподарства також мають право провадити фінансову діяльність (наприклад, позичання грошей або купівлю-продаж валюти), але включаються до фінансового сектору тільки в тому разі, якщо є фінансовими посередниками або допоміжними фінансовими одиницями — квзікорпораціями (за наявності повного набору рахунків, відокремлених від рахунків власників).

До суб'єктів ринку фінансових послуг відносять:

- **споживачі фінансових послуг:**
 - 1) Уряд;
 - 2) фінансові корпорації;

- 3) квазікорпорації;
- 4) регіональні та місцеві органи управління;
- 5) Державні нефінансові корпорації/квазікорпорації;
- 6) інші нефінансові корпорації/квазікорпорації;
- 7) омогосподарства;
- 8) некомерційні організації.

- **регулятори:**

- 1) НБУ;
 - 2) Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України;
 - 3) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України;
 - 4) Державна служба фінансового моніторингу України;
 - 5) Міністерство фінансів України;
 - 6) Антимонопольний комітет України;
 - 7) Саморегульвні організації.
- У фінансовому секторі функціонують:

- **фінансові посередники:**

- 1) депозитні:
 - НБУ;
 - банки;
- спеціалізовані банки (ощадні, іпотечні, інвестиційні);
 - кредитні спілки.
- 2) недепозитні:
 - інститути спільного інвестування;
- компанії, що займаються сек'юритизацією активів;
 - дилери з цінних паперів і похідних;
 - клірингові установи;
 - фінансові лізингові компанії;
 - спеціальні фінансові установи, що забезпечують злиття і поглинання компаній;

- факторингові компанії;
- страхові компанії;
- недержавні пенсійні фонди.

- допоміжні фінансові корпорації/квзікорпорації

- 1) фондові біржі;
- 2) валютні біржі;
- 3) андерайтери;
- 4) депозитарії;
- 5) реєстратори;
- 6) зберігачі;
- 7) брокери з цінних паперів;
- 8) інвестиційні радники;
- 9) управляючі цінними паперами;
- 10) пункти обміну валют;
- 11) страхові агенти;
- 12) спеціалісти з оцінки страхового ризику і збитків;
- 13) актуарії;
- 14) консультанти зі страхування і пенсійного забезпечення;
- 15) КУА.
- 16) інформаційні агентства.
- 17) консалтингові компанії.
- 18) рейтингові агентства.
- 19) фінансові аналітики.
- 20) фінансові компанії, що займаються управлінням коштами установників управління майном з метою фінансування будівництва житла/ отримання доходу від здійснення операцій з нерухомістю.

- інші фінансові корпорації/квзікорпорації:

- 1) кептивні фінансові установи і кредитори грошей:
 - довірчі товариства;

- холдингові компанії;
- дочірні фірми, які заробляють капітал на відкритих ринках для материнських компаній;
- лихварі;
- ломбарди.

Проведене дослідження проблематики сутнісної характеристики ринку фінансових послуг, його сегментів і суб'єктів дає змогу зробити низку висновків:

— розвиток фінансового ринку і ринку фінансових послуг як сфери функціонування інституційних одиниць фінансового сектору в сучасних умовах неможливий без використання єдиного підходу до їх визначення: фінансовий ринок — це система економіко-правових відносин, що пов'язана з перерозподілом тимчасово вільних фінансових ресурсів між домогосподарствами, фінансовими і нефінансовими корпораціями / квазікорпораціями, некомерційними організаціями, а також державою на основі взаємодії попиту і пропозиції фінансових інструментів; ринок фінансових послуг — це широкий спектр відносин щодо задоволення наявної та формування перспективної потреби у різноманітних фінансових послугах (страхових, банківських, інвестиційних та інших) з метою одержання доходів інституційними одиницями фінансового сектору економіки, задоволення попиту споживачів, де предметом купівлі-продажу є специфічний товар — фінансова послуга;

— фінансове посередництво — вид економічної діяльності, у процесі якої інституційна одиниця (депозитна або недепозитна) мобілізує кошти, беручи зобов'язання за власний рахунок, з метою спрямування цих коштів іншим інституційним одиницям кредитуванням, придбання фінансових активів іншим способом;

— фінансові посередники — депозитні й недепозитні фінансові корпорації/квазікорпорації, завданням яких є ефективно нагромадження, управління і перерозподіл фінансових ресурсів через виробництво фінансових послуг.

Тема 3. Поняття і класифікація фінансового посередництва

Фінансове посередництво — це діяльність, пов'язана з отриманням і перерозподілом фінансових коштів; з акумуляції і перерозподілу наявного у суспільстві вільного капіталу та реалізації фінансових операцій, що супроводжують ці процеси.

Фінансові посередники — це інвестиційно-кредитні фінансові інститути, які акумулюють кошти індивідуальних інвесторів і використовують їх для інвестування або кредитування; це фінансові організації, що надають посередницькі послуги у процесі здійснення операцій з цінними паперами.

За визначенням МВФ, фінансові корпорації відокремлюються від нефінансових уже на першому рівні поділу економіки за підсекторами, оскільки їх діяльність — сприяння спрямуванню коштів від кредиторів позичальникам — принципово різниться від інших видів виробничої діяльності. Це означає, що лівову частку фінансової діяльності становить фінансове посередництво, визначене в Системі національних рахунків (СНР) як виробнича діяльність, у якій інституційна одиниця за рахунок власних коштів бере на себе зобов'язання з метою придбання фінансових активів і бере участь у фінансових операціях на ринку. Щодо нормативної бази в Україні, то згідно з Класифікатором інституційних секторів економіки (КІСЕ) це різновид фінансових послуг. Наразі фінансове посередництво полягає у виробництві фінансових послуг і може бути їх сферою (наприклад, посередництво у сфері банківських послуг), а не різновидом. Це підкреслює самостійну роль фінансового посередництва в економіці, адже фінансові інститути створюють додану вартість, вносять свою частку в ВВП, а отже, не тільки визначають економічне зростання, а й самі генерують розширене відтворення.

Різними є підходи до сутності фінансового посередництва і в

науковій літературі. Ф. Мишкін вважає, що фінансове посередництво — процес непрямого інвестування, при якому фінансові посередники пов'язують кредиторів-заощадників і позичальників-витратників. У цьому визначенні увага зосереджена на боргових відносинах між кредиторами, фінансовими посередниками і позичальниками, тобто фактично зводиться таке посередництво до банківського.

Посередник — юридична або фізична особа (агенти, брокери, дилери, маклери, комівояжери, брокерські фірми, агентства), яка на професійних засадах сприяє встановленню ділових партнерських контактів, зв'язків, укладанню і виконанню контрактів купівлі-продажу товарів, цінних паперів, реалізації послуг. Оплата праці посередника виконується на договірній основі у вигляді комісійної винагороди у відсотках.

Фінансовим посередництвом є діяльність, пов'язана з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством. Фінансове посередництво здійснюється установами банків та іншими фінансово-кредитними організаціями.

Фінансова установа — юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг та яка внесена до відповідного реєстру у порядку, встановленому законом. До фінансових установ належать *банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії* та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання **фінансових послуг**.

Фінансова послуга — операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, — і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Таким чином, для віднесення послуги до фінансової вона має здійснюватися з фінансовими активами, в інтересах третіх осіб, а також бути спрямована на отримання прибутку.

Фінансовий актив — це:

- а) грошові кошти та їх еквіваленти;
- б) контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства;
- в) контракт, що надає право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах;
- г) інструмент власного капіталу іншого підприємства. При цьому під інструментом власного капіталу розуміється контракт, який підтверджує право на частину в активах підприємства, що залишається після вирахування сум за всіма його зобов'язаннями, а простіше кажучи, контракт, що підтверджує право на власний капітал.

Фінансове зобов'язання — контрактне зобов'язання:

- а) передати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому підприємству;
- б) обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно не вигідних умовах.

Фінансовий інструмент — це контракт, який одночасно призводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструменту власного капіталу в іншого.

Похідний фінансовий інструмент — фінансовий інструмент, розрахунки за яким провадитимуться у майбутньому; вартість якого змінюється внаслідок змін відсоткової ставки, курсу цінних паперів, валютного курсу, індексу цін, кредитного рейтингу (індексу) або інших змінних, що є базисними; який не потребує початкових інвестицій.

Класифікація фінансової діяльності та місце в її структурі фінансового посередництва.

Відповідно до чинного законодавства, фінансове

посередництво як складова фінансової діяльності перебуває у структурі чіткої ієрархічної конструкції видів економічної діяльності.

Тому, хотілося б звернути увагу наших читачів на класифікацію видів економічної діяльності як інструментарій для систематизації та групування економічної та соціальної інформації у стандартний формат, який дає змогу обробляти та аналізувати значні обсяги інформації.

Адже саме правильна класифікація видів діяльності — запорука правильного розуміння елементів фінансового посередництва.

Наказом Держспоживстандарту України від 26 грудня 2005 року № 375 затверджений Національний класифікатор України «Класифікація видів економічної діяльності» (далі — КВЕД), який набрав чинності з 01.04.2006 р.

КВЕД розроблений на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 04.05.93 р. № 326 «Про Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики». Розроблення КВЕД здійснено на базі міжнародної статистичної класифікації видів діяльності Європейського Союзу — Nomenclature of Activities European Community (NACE, Rev.1, mod.7).

За методологічними засадами, принципами побудови та призначенням КВЕД є *статистичною класифікацією*.

Об'єктами класифікації в КВЕД є види економічної діяльності статистичних одиниць (юридичних осіб, відокремлених підрозділів юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців тощо), які на вищих рівнях класифікації групуються у галузі.

У Господарському кодексі України та статистичних класифікаціях термін «галузь» визначається як діяльність сукупності виробничих (статистичних) одиниць, що беруть участь у переважно однакових або подібних видах економічної

діяльності.

У КВЕД найбільш узагальнені групування видів діяльності на рівні секцій (у сфері промисловості — на рівні підсекцій) дозволяють виділити основні галузі економіки.

Структура КВЕД на рівні розділ відповідає міжнародній класифікації ISIC (International Standard Industrial Classification of All Economic Activities, Rev.3.1), прийнятій Статистичною комісією Організації Об'єднаних Націй.

У контексті класифікації видів економічної діяльності наведемо деякі терміни та визначення. В інших контекстах ці терміни можуть мати інше значення.

Економічна діяльність — процес виробництва продукції (товарів та послуг), який здійснюється з використанням певних ресурсів: сировини, матеріалів, устаткування, робочої сили, технологічних процесів тощо. Економічна діяльність характеризується витратами на виробництво, процесом виробництва та випуском продукції.

Основний вид економічної діяльності — вид діяльності статистичної одиниці, на який припадає найбільший внесок у валову додану вартість (або визначений інший критерій). При цьому, вибір показника для визначення основного виду діяльності, зазвичай, не впливає на результат.

Якщо **на рівні підкласу** понад 50 % валової доданої вартості виробляється певним видом діяльності, то класифікація одиниці визначається цим видом діяльності. У всіх інших випадках слід дотримуватись визначених правил класифікації за методом «зверху-вниз» (top down).

Другорядний вид економічної діяльності — будь-який інший (крім основного) вид економічної діяльності статистичної одиниці з виробництва товарів або надання послуг.

Допоміжні види економічної діяльності — види діяльності, які здійснюються переважно у сфері обслуговування виробництва та призначаються для використання *тільки цією одиницею* (управління підприємством, бухгалтерський облік,

транспортування, складування, закупівля, збут, ремонт, технічне обслуговування тощо).

Діяльність вважається допоміжною, якщо вона відповідає таким умовам:

а) спрямована на обслуговування тільки тієї виробничої одиниці, до якої вона належить;

б) її результати — послуги або вироблені проміжні товари — не входять до складу кінцевої продукції певної одиниці;

в) пов'язана з поточними витратами самої одиниці (не призводить до утворення основного капіталу);

г) існує в інших подібних за типом виробничих одиницях.

Статистичну одиницю, яка здійснює тільки допоміжну діяльність (наприклад, управління підприємством) класифікують як таку, що здійснює цю допоміжну діяльність або за основною діяльністю материнської одиниці.

Не відносять до допоміжних такі види економічної діяльності:

а) виробництво товарів або послуг, які сприяють накопиченню основного капіталу: наприклад, будівельні роботи, які виконуються за власний рахунок, слід відносити до секції F «Будівництво» (якщо про них є дані);

б) виробництво продукції, значна частина якої продається на комерційній основі, навіть якщо частина її споживається у процесі основної діяльності одиниці;

в) виробництво товарів, які у подальшому стають складовою частиною продукції, яка випускається в результаті основного або другорядних видів економічної діяльності (наприклад, виготовлення одним із підрозділів підприємства ящиків для пакування своєї продукції);

г) виробництво енергії, яке здійснюється електростанцією, що входить до складу підприємства, навіть якщо вся вироблена енергія споживається головною одиницею;

д) закупівля товарів для їх перепродажу без переробки;

е) дослідження та розробки, якщо ці види діяльності не є

наданням послуг, що споживаються у виробничому процесі.

Правила визначення основного виду економічної діяльності методом «зверху—вниз» (top down).

Для визначення основного фактичного виду діяльності одиниці необхідно:

1. Скласти перелік видів економічної діяльності одиниці з кодами на рівні підкласу та даними щодо валової доданої вартості (або іншого показника) за останні 12 місяців.

2. Визначити секцію КВЕД, відносна частка якої за обраним показником є найбільшою.

3. В межах цієї секції визначити розділ КВЕД, відносна частка якого за обраним показником є найбільшою.

4. В межах цього розділу визначити групу КВЕД, відносна частка якої за обраним показником є найбільшою.

5. В межах цієї групи визначити клас, відносна частка якого за обраним показником є найбільшою. Цей клас і визначає основний вид економічної діяльності.

Розглянемо класифікаційний рівень КВЕД Секції J (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Код КВЕД		Назва	Код ISIC
Розділ Група Клас	Підклас		
Секція J		Фінансова діяльність	J
65		Грошове та фінансове посередництво Цей розділ включає діяльність, пов'язану з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім тих, які призначені для цілей страхування, пенсійного забезпечення або обов'язкового соціального страхування. Примітка. Діяльність, пов'язану з використанням	65
65.1		Грошове посередництво Ця група включає отримання фінансових коштів у формі депозитів, у т. ч. перевідних (депозитів до запитання)	651
65.11	65.11.0	Діяльність центрального банку	6511

Продовження таблиці 2.1

Код КВЕД		Назва	Код ISIC
Розділ Група а Клас	Підклас		
65.12	65.12.0	Інше грошове посередництво Цей підклас включає: — грошове посередництво комерційних банків та інших фінансових установ Цей підклас включає також: — діяльність, пов'язану з поштовими безготівковими розрахунками та поштово-заощаджувальними касами	6519
65.2		Фінансове посередництво Ця група включає фінансове посередництво, крім того, яке здійснюють фінансові установи	659
65.21	65.21.0	Фінансовий лізинг Цей підклас включає: — придбання основних засобів з подальшим їх переданням у користування орендарю на строк, що не перевищує строку повної амортизації таких основних засобів Примітка. Після закінчення строку контракту лізингоодержувач може придбати основні засоби за залишковою вартістю, укласти новий договір або	6591
		Цей підклас не включає: — операційний лізинг, відповідно до виду товарів, які здаються в оренду (див. 71)	
65.22	65.22.0	Надання кредитів Цей підклас включає: • надання позик небанківськими фінансовими установами (такими, як кредитні спілки чи іншими), які не здійснюють діяльність з грошового посередництва: надання споживчого кредиту, портфеля довготермінового фінансування промисловості тощо; • надання кредиту організаціями іпотечного кредитування, які не отримують вкладів; • факторингові послуги; • послуги лихварів	6592

Продовження таблиці 2.1

Код КВЕД		Назва	Код ISIC
Розділ Група Клас	Підклас		
65.23	65.23.0	<p>Інше фінансове посередництво Цей підклас включає види фінансового посередництва (крім надання позик), пов'язані, в основному, з розміщенням фінансових коштів:</p> <ul style="list-style-type: none"> — капіталовкладення в цінні папери, наприклад, акції, облигації, векселі, цінні папери довірчих товариств та траст-фондів, інвестиційні фонди і компанії тощо; — операції з цінними паперами, які виконуються дилерами за власний рахунок; — операції зі зливками золота на фінансових ринках; — капіталовкладення у власність, які здійснюють, переважно, за рахунок інших фінансових посередників (наприклад, траст-компаній); — укладання свопів, опціонів та інших арбітражних операцій; — діяльність ломбардів. <p>Цей підклас не включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> — фінансовий лізинг (див. 65.21); — операції з цінними паперами за дорученням інших осіб (див. 67.12); — купівлю—продаж, лізинг та оренду нерухомого майна (див. 70); — операційний лізинг (див. 71) 	6599
66		Страховання	66
66.0		Ця група включає довгострокове та короткострокове покриття страхових ризиків з елементом заощаджень або без нього	660
66.01	66.01.0	<p>Страховання життя та накопичення Цей підклас містить:</p> <ul style="list-style-type: none"> — страховання та перестраховання життя 	6601
66.02	66.02.0	<p>— Недержавне пенсійне забезпечення Цей підклас включає: забезпечення виплат у зв'язку з виходом на пенсію Цей підклас не включає: управління програмами, що фінансуються, переважно, за рахунок державних джерел та не передбачають власних внесків (див. 75.12); управління обов'язковим соціальним страхуванням.(75.30)</p>	6602

Продовження таблиці 2.1

Код КВЕД		Назва	Код ISIC
Розділ Група Клас	Підклас		
66.03	66.03.0	Інші послуги у сфері страхування Цей підклас включає:	6603
67		Допоміжні послуги у сфері фінансового посередництва та страхування	67
67.1		Допоміжні послуги у сфері фінансового посередництва	671
67.11	67.11.0	Управління фінансовими ринками Цей підклас включає:	6711
67.12	67.12.0	Біржові операції з фондовими цінностями Цей підклас включає:	6712
67.13	67.13.0	Інша допоміжна діяльність у сфері фінансового посередництва Цей підклас включає:	6719
67.2		Допоміжна діяльність у сфері страхування та пенсійного забезпечення	672
67.20	67.20.0	Допоміжна діяльність у сфері страхування та пенсійного забезпечення Цей підклас включає: — діяльність, що належить або тісно пов'язана зі страхуванням та пенсійним забезпеченням (крім фінансового посередництва): діяльність страхових агентів, діяльність фахівців з оцінювання страхового ризику та збитків	6720

Класифікація видів економічної діяльності: Збірник. — Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», 1991—2008

Таким чином, відповідно до КВЕД, фінансове посередництво є групою (65.2), яка входить до розділу «Грошове та фінансове посередництво (65)» секції J «Фінансова діяльність» та включає такі класи:

- 65.21 — Фінансовий лізинг;
- 65.22 — Надання кредитів;
- 65.23 — Інше фінансове посередництво.

Функцію перерозподілу вільних фінансових ресурсів від фізичних та юридичних осіб, котрі їх нагромаджують

(вкладники, інвестори), до осіб (переважно юридичних), яким ці ресурси потрібні для економічного та соціального розвитку, в економіці виконує фінансово-кредитна система. Ця система є сукупністю фінансових, інвестиційних та кредитних інститутів держави, тобто державних та приватних організацій, уповноважених здійснювати фінансові операції щодо кредитування, депонування вкладів, ведення розрахункових рахунків, купівлі та продажу валюти і цінних паперів тощо.

В цьому контексті фінансове посередництво поділяють на дві підсистеми: банківську, тобто сукупність різних банків та інших кредитних установ, котрі функціонують у межах єдиного фінансового механізму, та небанківську — сукупність небанківських фінансово-кредитних установ (парабанків), яка охоплює спеціалізовані кредитно-фінансові установи й поштово-ощадні установи (рис. 2.1).

Отже, посередники можуть класифікуватися на види за такими функціональними критеріями:

1. За юридичним статусом фінансові посередники поділяються на юридичних і фізичних осіб.

2. За територіальною ознакою бувають місцеві, регіональні, державні, міжнародні фінансові посередники.

3. За організаційною формою — акціонерні товариства (закриті й відкриті), товариства з обмеженою відповідальністю, приватні підприємства, спеціалізовані відділи або філії інших підприємств тощо.

4. За відповідністю чинному законодавству — легальні (фінансові посередники, що зареєстровані і діють в межах існуючого законодавства), напівлегальні (підприємства, які зареєстровані відповідно до чинного законодавства, але виконують певні операції, цим законодавством не передбачені) і нелегальні (фірми і особи, що здійснюють посередницьку діяльність поза законом).

5. За типом винагороди — фінансові посередники, що одержують дохід у вигляді різниці відсотків на вхідні й вихідні

фінансові потоки (або різниці курсів цінних паперів, валют), та фінансові посередники, які працюють за фіксовану винагороду (наприклад, у вигляді комісійних).

6. За типом спілкування з клієнтами — фінансові посередники, що взаємодіють особисто з клієнтом (так би мовити, в режимі «оффлайн»), та фінансові посередники, які спілкуються з клієнтурою за допомогою електронних засобів зв'язку (Інтернет, телебанкінг).

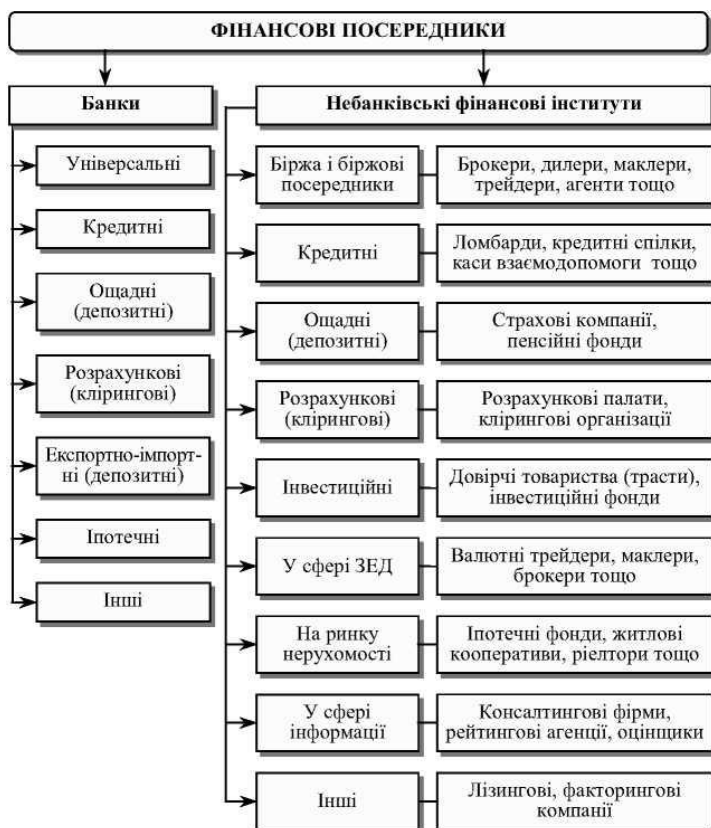

Рис. 2.1. Класифікація фінансових посередників за функціональною ознакою

Таким, чином, забезпечуючи мобілізацію, розподіл і

ефективне використання вільного капіталу, забезпечення в найкоротші терміни потреби в ньому окремих господарюючих суб'єктів, фінансові посередники сприяють прискоренню обігу використаного капіталу, кожен цикл якого генерує додатковий прибуток і приріст національного доходу загалом.

Роль та функції фінансового посередництва в інвестиційному процесі.

Сутність та роль фінансових посередників в економіці держави найбільш повно розкривається в їх функціях (від лат. *functio* — виконання), основними з яких є:

1) мотивована мобілізація заощаджень приватних осіб, приватного бізнесу, державних органів, зарубіжних інвесторів та трансформація акумульованих грошових коштів у позичковий та інвестиційний капітал;

2) реалізація вартості, втіленої у фінансових активах, та організація процесу доведення фінансових активів до споживачів (покупців, вкладників);

3) перерозподіл на взаємовигідних умовах грошових коштів підприємств із метою їх ефективнішого використання;

4) фінансове обслуговування учасників економічного кругообігу та фінансове забезпечення процесів інвестування у виробництво, розширення виробництва та пайової участі на основі визначення найбільш ефективних напрямів використання капіталу в інвестиційній сфері;

5) вплив на грошовий обіг та прискорення обороту капіталу, що сприяє активізації економічних процесів;

6) зниження відсоткових ставок;

7) диверсифікація активів та уникнення ризиків інвестування;

8) економія на масштабах операцій;

9) професійний відбір об'єктів інвестування.

Функція мобілізації заощаджень та їх трансформація в

інвестиційний капітал полягає у тому, що тимчасово вільний капітал, який перебуває у формі суспільних заощаджень, тобто грошових та інших фінансових ресурсів населення, підприємств, державних органів, не витрачений на споживання і реальне інвестування, залучається за допомогою фінансових посередників для подальшого ефективного використання в економіці країни.

Фінансові посередники виявляють обсяг і структуру попиту на окремі фінансові активи та своєчасне його задоволення в межах всіх категорій споживачів, які тимчасово мають потребу в залученні капіталу із зовнішніх джерел.

Функція фінансового посередництва, що полягає в *організації процесу доведення фінансових активів до споживача*, виявляється через створення мережі різноманітних інститутів з реалізації фінансових активів (банків, бірж, брокерських контор, інвестиційних фондів, фондів магазинів, страхових компаній і т.п.). Її завдання — створення нормальних умов для реалізації грошових ресурсів (заощаджень) споживачів (покупців, вкладників) в обмін на фінансові активи, що їх цікавлять.

Задовольняючи значний обсяг і широке коло інвестиційних потреб господарюючих суб'єктів, фінансове посередництво через систему ціноутворення на окремі інвестиційні інструменти виявляє найбільш ефективні сфери і напрямки інвестиційних потоків з позицій забезпечення високого рівня доходності капіталу, який використовується із цією метою.

Зміст *функції фінансового забезпечення процесів інвестування* полягає в створенні фінансовими посередниками умов для залучення (концентрації) підприємцем фінансових ресурсів, необхідних для розвитку виробничо-торгового процесу. Процес залучення фінансових ресурсів складається як з накопичення капіталу, так і взяття його в борг (позика), у найм (селенг).

Сутність *функції впливу на грошовий обіг* полягає у створенні фінансовими посередниками умов для беззупинного

переміщення грошей у процесі здійснення різноманітних платежів і регулювання обсягу грошової маси в обігу. Через цю функцію здійснюється реалізація на фінансовому ринку грошової політики держави. Від усталеності грошового обігу залежить усталеність фінансового ринку.

З метою виконання *функції зниження відсоткових ставок* перед фінансовим посередництвом стоїть завдання сприяти розширенню пропозиції ресурсів на фінансових ринках, як наслідок — дедалі більша частка заощаджень надходитиме на ці ринки через них, що відповідно спричинятиме зниження вартості залучення капіталів для реального сектора економіки. Зниження вартості залучення капіталів активізує попит на фінансові ресурси з боку реального сектора та стимулює інвестиційну діяльність.

Інвестування у велику кількість фінансових активів (надання кредитів великій кількості позичальників або придбання цінних паперів багатьох емітентів) забезпечує суттєве зниження ризиків інвестування для індивідуальних інвесторів. Реалізація *функції диверсифікації активів* забезпечує те, що ризик інвестування через фінансових посередників виявляється набагато нижчим, аніж ризики прямих інвестицій.

Фінансові посередники в міру зростання активів і зобов'язань отримують дедалі ширші можливості для скорочення витрат на здійснення операцій з фінансовими активами. Кожен окремо взятий інвестор у разі ведення ним операцій на фінансових ринках самостійно змушений зазнавати значних транзакційних витрат у процентному відношенні до отриманих доходів, які змушують його швидше утримуватися від такої діяльності. Фінансове посередництво робить ці витрати для індивідуальних інвесторів несуттєвими щодо отриманих доходів.

Власники заощаджень не можуть і не знають, як ефективно розміщувати свої кошти. Для цього потрібно провести аналіз інформації про об'єкти інвестування (позичальників, емітентів) на предмет потенційної прибутковості й ризику вкладання

коштів та професійний відбір най-привабливіших об'єктів інвестування. Фінансові посередники, виконуючи цю функцію, нагромаджують і аналізують інформацію про потенційні об'єкти інвестування; нагромаджені інформаційні ресурси використовуються багаторазово, в результаті чого вартість обробки й аналізу інформації для кожного окремо взятого індивідуального інвестора наближається до нуля.

Ринковий механізм ціноутворення у сфері фінансового посередництва протилежний державному, хоча і перебуває під впливом державного регулювання. Він дозволяє повністю врахувати поточне співвідношення попиту і пропозиції за різними фінансовими активами, яке формує відповідний рівень цін на них; максимальною мірою задовольнити економічні інтереси продавців і покупців фінансових активів.

Робота з таким специфічним товаром, як фінансовий актив, передбачає наявність каналів, за якими грошові кошти (фінансові активи) переміщуються від власників заощаджень до користувачів коштів. *Це переміщення може здійснюватись за двома напрямками:* каналами прямого та непрямого інвестування. Розрізняють два види каналів прямого фінансування: пайова участь і фінансування шляхом одержання позик. У першому випадку власник заощаджень шляхом обміну одержує право на пайову участь у власності фірми або на умовах пайовика, або на умовах акціонера. А при позиках фірми одержують грошові кошти у вигляді інвестицій в обмін на зобов'язання виплатити ці гроші у майбутньому з обумовленим відсотком, при цьому правом власності власник грошового внеску не володіє.

При непрямому фінансуванні заощадження населення, пересуваючись до фірм, проходять через так званих *фінансових посередників*, до яких належать: банки, фінансові, страхові, інвестиційні компанії, позиково-ощадні асоціації, пенсійні фонди та фонди грошового ринку. Тобто, у **секторі непрямого фінансування поряд з двома базовими суб'єктами, які**

умовно можна назвати кредитор-заощадник і позичальник-витратник, з'являється третій економічний суб'єкт, який є самостійним і рівноправним суб'єктом грошового ринку. Подібно до базових суб'єктів він формує власні зобов'язання та вимоги і на цій підставі емітує власні фінансові інструменти, які стають об'єктом торгівлі на грошовому ринку. Вказані суб'єкти називаються фінансовими посередниками, а їх діяльність з акумуляції вільного грошового капіталу та розміщення його серед позичальників-витратників називається фінансовим посередництвом.

Загальний вигляд взаємовідносин між базовими суб'єктами грошового ринку та фінансовими посередниками показаний на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Загальна схема фінансового посередництва

Фінансові посередники відіграють важливу роль у функціонуванні грошового ринку, а через нього — у розвитку ринкової економіки, їх економічне призначення полягає в забезпеченні базовим суб'єктам грошового ринку максимально сприятливих умов для їх успішного функціонування. Тобто функціонально фінансові посередники спрямовані не всередину фінансової сфери, не на самих себе, а зовні, на реальну економіку, на підвищення ефективності діяльності її суб'єктів.

Загальна характеристика фінансових посередників на ринку фінансових послуг.

Посередницькі послуги на ринку фінансових послуг передбачають діяльність суб'єктів господарювання стосовно консультування, надання експертно-інформаційних послуг,

виконання робіт, пов'язаних з підготовкою, укладанням та виконанням договорів про надання фінансових послуг тощо.

Фінансові посередники практично створюють нові фінансові активи, вони мають можливість отримувати прибуток за рахунок економії, що обумовлена зростанням масштабу операцій, здійснюючи аналіз кредитоспроможності потенційних кредиторів, розробку порядку надання позик і розрахунків за ними, рівномірно розподіляючи ризики. До них належать: банківська система, небанківські кредитні інститути, контрактні фінансові інститути.

Фінансові посередники допомагають приватним особам, що мають заощадження, диверсифікувати їх (вкласти капітал у різні підприємства); а також можуть надати їм більші вигоди, ніж просто можливість одержувати відсотки.

Основна функція фінансових посередників - допомога в передаванні коштів від потенційних заощаджувачів до потенційних позичальників і навпаки.

Фінансові посередники, окрім купівлі-продажу фінансових активів за власний рахунок та від імені клієнта, також допомагають створювати та розміщувати на ринку нові фінансові активи, інструменти, управляють фінансовими активами інших учасників ринку фінансових послуг та надають їм консультаційні послуги.

Економічна сутність та місце ринку банківських послуг. Ринкові відносини визначають потреби підприємств у широкому спектрі банківських послуг, спроможних забезпечити оптимальні умови для ефективного ведення бізнесу.

Банківська система мобілізує і перетворює в активно діючий капітал тимчасово вільні грошові кошти, заощадження та доходи різних класів і верств населення, виконує різноманітні кредитні, посередницькі, інвестиційні, довірчі та інші операції. Банківська система організовує й обслуговує рух головного атрибуту ринку — капіталу, забезпечує його залучення, акумуляцію та перелив у ті сфери суспільного виробництва, де виникає дефіцит капіталу.

Банки як інформаційні процесори. У процесі забезпечення збереження і функцій укладання угод, банки збирають, обробляють, модернізують і контролюють інформацію про своїх клієнтів. Можна пояснити існування комерційних банків їх здатністю здобувати визначену позичальником інформацію ефективно, якість якої у термінах своєчасності і точності є критичним фактором, що визначає ефективність і якість діяльності банку.

Банк — юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати фінансові послуги.

Банки як фірми, що надають фінансові послуги. Комерційні банки є постачальниками трьох основних послуг: послуги укладання угод; портфельні послуги; послуги обробки інформації та даних. Вони намагаються розширити коло своїх послуг. Крім того, вони поділяють їх на три галузі: банківська діяльність інвестицій (наприклад, підписання цінних паперів), страхування і нерухомість. Розвиток інвестиційних банків у межах комерційних банківських організацій — відносно нове явище.

Банки виступають одночасно у ролі покупця і продавця існуючих у суспільстві тимчасово вільних грошових коштів. Купівля і залучення тимчасово вільних грошових коштів — це пасивні операції банків, а продаж та інвестування — це активні. Оскільки в ринковій економіці існують декілька джерел позичкових коштів — комерційний кредит, позички на основі емісії облігацій та інших цінних паперів, банки, крім прямого, здійснюють і опосередковане кредитування — вони також надають посередницькі послуги для одержання позичок у третіх осіб (це, зокрема, надання гарантій й консорціальні операції — кредитні операції, що здійснюються для одного клієнта двома або кількома банками).

Велике значення на сучасному етапі розвитку банківської системи мають *додаткові послуги*, що мають за мету

забезпечити максимальне задоволення індивідуальних потреб клієнтів і, таким чином, стимулювання вкладень у комерційний банк. Такими послугами є: консультування в галузі бухгалтерського обліку і фінансового контролю; аналіз кредитоспроможності; посередництво в операціях з цінними паперами; трастові операції (управління майном за дорученням клієнта).

Серед нових у сфері традиційних банківських послуг необхідно назвати: факторинг; чековий споживчий кредит; кредитні картки; лізинг.

Небанківські кредитні інститути. У країнах з розвиненими ринковими відносинами небанківські фінансово-кредитні інститути представлені лізинговими, факторинговими компаніями, кредитними спілками, касами взаємної допомоги. Основні форми діяльності цих установ на ринку фінансових послуг зводяться до акумуляції заощаджень населення, надання кредитів через облігаційні позики корпораціям і державі, мобілізації капіталу через усі види акцій, надання іпотечних і споживчих кредитів, а також кредитної взаємодопомоги.

Лізингові компанії. Лізинг забезпечує підприємствам можливість одержати необхідне устаткування без значних разових витрат грошових коштів, що є неминучими при звичайній купівлі, а також дозволяє уникнути витрат, пов'язаних з моральним старінням засобів виробництва.

Лізингові компанії — фінансово-кредитні формування, який займаються купівлею устаткування, машин, транспортних засобів, споруд виробничого призначення, що досить дорого коштують, та наданням їх в оренду з правом подальшого викупу за рахунок власних та залучених коштів.

Широкого розвитку набула форма банківської участі в лізингових операціях, при якій лізингові компанії залучають великі банки до ведення переговорів про лізинг, оформлення необхідної документації. Банк затверджує оренду і надає

грошові кошти, тоді як лізингова компанія продовжує залишатись власником обладнання і виступає в ролі орендодавця.

Стосовно майна, що орендується, лізинг поділяють на *чистий* — додаткові витрати бере на себе орендатор, *повний* — техобслуговування майна та інші витрати бере на себе лізингодавець.

Факторингові компанії. Факторингові операції з'явилися на основі комерційного кредиту, який надається продавцями покупцям у вигляді відстрочки платежу за продані товари.

Факторинг є різновидом торговельно-комісійної операції, пов'язаної з кредитуванням оборотних коштів, що полягає в інкасуванні дебіторської заборгованості покупця і є специфічним різновидом короткострокового кредитування та посередницької діяльності.

Головною метою факторингу є отримання коштів негайно або у термін, визначений угодою.

Згідно з Конвенцією «Про міжнародний факторинг» (прийнятою у 1988 р.), операція вважається факторингом у тому випадку, якщо вона задовольняє як мінімум дві із таких чотирьох вимог:

- наявність кредитування у формі попередньої оплати боргових вимог;
- ведення бухгалтерського обліку постачальника, насамперед, обліку реалізації;
- інкасування його заборгованості;
- страхування постачальника від кредитного ризику.

Ці операції проводять спеціальні фактор-фірми, які, зазвичай, тісно пов'язані із банками або є їх спеціалізованими філіями і дочірніми компаніями. Факторингові операції застосовуються в нашій країні з грудня 1989 року і здійснюються комерційними банками, які, розвиваючи ці операції, доповнюють їх елементами бухгалтерського, інформаційного, рекламного,

збутового, юридичного, страхового та іншого обслуговування клієнтів.

Каси взаємної допомоги — це громадські кредитні установи, які об'єднують на добровільних засадах громадян для надання взаємної матеріальної допомоги.

Каси взаємної допомоги створюються при профспілкових організаціях для робітників і службовців — членів профспілки, в колгоспах — для колгоспників, у відділах соціального забезпечення місцевих рад — для пенсіонерів.

Управління касою взаємної допомоги здійснюється загальними зборами її членів і обраним на ньому управлінням. Кошти каси взаємної допомоги формуються за рахунок вступних і членських внесків, пені, за несвоєчасне повернення довгострокових позик, дотацій профспілкових органів та інших грошових надходжень. За рахунок цих коштів надаються довгострокові (до 6, іноді — до 10 місяців) та короткострокові (до чергового одержання заробітної плати) позички. Граничні розміри позичок встановлюються правлінням каси, а довгострокових позичок — залежно від суми внесків, нагромаджених членом каси. Позички надаються без стягнення процентів. При їх несвоєчасному поверненні стягується пеня в розмірі 1 % від суми залишку боргу за кожний прострочений місяць.

Коли один з членів каси вибуває, повертаються йому членські внески, за винятком його заборгованості за позичками.

Кредитна спілка — це неприбуткова організація, заснована фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні, наданні фінансових послуг шляхом об'єднання грошових внесків.

Кредитна спілка — це фінансова установа, кооперативна організація, яка залучає грошові заощадження своїх членів для взаємного кредитування. Діяльність кредитної спілки

Грунтується на таких *основних принципах*: добровільності вступу до кредитної спілки та свободи виходу з неї; рівноправності членів кредитної спілки; самоврядування; гласності.

Кредитна спілка є юридичною особою. Вона діє на основі самофінансування, несе відповідальність за наслідки своєї діяльності та виконання зобов'язань перед своїми членами, партнерами та державним бюджетом. Установчі збори затверджують статут кредитної спілки, обирають її органи управління, уповноважують осіб для проведення державної реєстрації, вирішують інші питання, пов'язані створенням кредитної спілки.

Контрактні фінансові інститути, зазвичай, включають інститути спільного інвестування, пенсійні фонди, страхові компанії, ломбарди, фінансові компанії, позичково-ощадні асоціації, благодійні фонди.

Страхування — це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків).

Страхові компанії забезпечують інвесторам страховий захист від різного роду ризиків. Пасивні та активні операції страхових компаній мають специфічний характер і суттєво відрізняються від аналогічних операцій банків та інших кредитно-фінансових установ. Страхові компанії володіють достатніми довгостроковими страховими резервами і є основними постачальниками довгострокового капіталу на національних фінансових ринках провідних західних країн.

Страховиками визнаються юридичні особи, створені у формі акціонерних, повних, ко- мандитних товариств або товариств з

додатковою відповідальністю згідно з Господарським кодексом, Законом України «Про господарські товариства» з урахуванням особливостей, передбачених Законом «Про страхування», а також які одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності.

Предметом безпосередньої діяльності страховика може бути лише страхування, перестраховування і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням. Допускається виконання зазначених видів діяльності у вигляді надання послуг для інших страховиків на підставі укладених угод про сумісну діяльність.

Конкретні види страхування, на які видається відповідна ліцензія, визначаються на основі встановлених страховиком правил (умов) страхування (страхових продуктів).

Страховики можуть здійснювати страхову діяльність через страхових посередників (страхових агентів і страхових брокерів).

Виплата страхових сум і страхового відшкодування провадиться страховиком згідно з договором страхування або законодавством на підставі заяви страхувальника (його правонаступника або третіх осіб, визначених умовами страхування) і страхового акта (аварійного сертифіката), який складається страховиком або уповноваженою ним особою (аварійним комісаром) у формі, що визначається страховиком.

Інститут спільного інвестування (ІСІ) — корпоративний інвестиційний фонд або пайовий інвестиційний фонд, який провадить діяльність, пов'язану з об'єднанням (залученням) грошових коштів інвесторів з метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість.

Інститути спільного інвестування. Державне регулювання у сфері спільного інвестування в Україні здійснює Комісія з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) відповідно до

Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні».

ІСІ залежно від порядку здійснення його діяльності може бути:

- *відкритого типу*, якщо ІСІ бере на себе зобов'язання здійснювати у будь-який час на вимогу інвесторів викуп цінних паперів, емітованих цим ІСІ;

- *інтервального типу*, якщо ІСІ зобов'язується здійснювати на вимогу інвесторів викуп цінних паперів, емітованих цим ІСІ протягом обумовленого у проспекті емісії строку, але не рідше одного разу на рік;

- *закритого типу*, якщо ІСІ зобов'язується викупати цінні папери, емітованих цим ІСІ до моменту його реорганізації або ліквідації.

ІСІ може бути строковим або безстроковим. Строковий ІСІ створюється на певний строк, встановлений у проспекті емісії, після закінчення якого зазначений ІСІ ліквідується або реорганізується. ІСІ закритого типу може бути лише строковим. Безстроковий ІСІ створюється на невизначений строк.

ІСІ може бути диверсифікованого і недиверсифікованого виду.

ІСІ вважається диверсифікованим, якщо він одночасно відповідає таким вимогам:

- кількість цінних паперів одного емітента в активах ІСІ не перевищує 10 % загального обсягу їх емісії;

- сумарна вартість цінних паперів, що становлять активи ІСІ в кількості, більшій, ніж 5 % загального обсягу їх емісії, на момент їх придбання не перевищує 40 % вартості чистих активів ІСІ;

- не менше 80 % загальної вартості активів ІСІ становлять грошові кошти, ощадні сертифікати, облігації підприємств та облігації місцевих позик, державні цінні папери, а також цінні папери, допущені до торгів на фондовій біржі або у торговельно-інформаційній системі.

Корпоративний інвестиційний фонд — це ІСІ, який створюється у формі відкритого акціонерного товариства і провадить виключно діяльність зі спільного інвестування.

Корпоративний інвестиційний фонд створюється відповідно до законодавства з питань діяльності акціонерних товариств. Корпоративний інвестиційний фонд не може бути заснований юридичними особами, у статутному фонді (капіталі) яких частка держави або органів місцевого самоврядування перевищує 25 %.

Початковий статутний капітал корпоративного інвестиційного фонду формується за рахунок грошових коштів, державних цінних паперів, цінних паперів інших емітентів, допущених до торгів на фондовій біржі або в торговельно-інформаційній системі, та об'єктів нерухомості, необхідних для забезпечення статутної діяльності.

Пайовий інвестиційний фонд — це активи, що належать інвесторам на праві спільної часткової власності, перебувають в управлінні компанії з управління активами та обліковуються останньою окремо від результатів її господарської діяльності.

Пайовий інвестиційний фонд не є юридичною особою та створюється за ініціативою компанії з управління активами шляхом придбання інвесторами випущених нею інвестиційних сертифікатів.

Укладаючи договори за рахунок активів пайового інвестиційного фонду, компанія з управління активами діє від свого імені, про що вона обов'язково повідомляє третіх осіб.

Учасником пайового інвестиційного фонду є інвестор, який придбав інвестиційний сертифікат цього фонду. Частка учасника пайового інвестиційного фонду засвідчується інвестиційним сертифікатом.

Управління активами ІСІ здійснює компанія з управління активами. Компанією з управління активами може бути юридична особа, що створюється відповідно до законодавства

України. Частка держави в статутному фонді (капіталі) компанії з управління активами не може перевищувати 10 %.

Ломбарди. Ломбард створюється для надання населенню послуг по схову предметів домашнього вжитку і особистого користування, а також видачі позичок під заставу цих предметів.

Ломбард приймає на схов від громадян предмети домашнього вжитку і особистого користування; видає громадянам позички під заставу предметів домашнього вжитку і особистого користування.

Ломбард — кредитна установа, що надає кредити під заставу рухомого майна, яке легко реалізувати.

Ломбард здійснює свою діяльність на основі господарського розрахунку, має статутний фонд, у встановленому порядку користується позичками комерційних банків і є юридичною особою. Ломбард створюється в складі підприємства служби побуту, проводить свою роботу на підставі Типового статуту. Ломбард має право при наявності відповідного дозволу відкривати філіали (відділення), приймальні пункти і бюро обслуговування по прийманню від громадян вдома майна на схов і в заставу, за винятком виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, які можуть бути прийняті тільки в приміщеннях ломбарду.

Благодійні організації. Передача засобів до благодійних фондів здійснюється у вигляді великих грошових надходжень або пакетів акцій, за рахунок чого вони діють на фінансовому ринку, вкладаючи кошти в різні цінні папери або отримуючи дивіденди з переданих їм цінних паперів, і, таким чином, збільшують свій капітал.

Благодійництво — це добровільна безкорислива пожертва фізичних та юридичних осіб у поданні набувачам матеріальної, фінансової, організаційної та іншої благодійної допомоги; специфічними формами благодійництва є меценатство і спонсорство.

Благодійна діяльність здійснюється на засадах законності, гуманності, спільності інтересів і рівності прав її учасників, гласності, добровільності та самоврядування.

Конкретні напрямки благодійництва та благодійної діяльності визначаються благодійниками і статутами (положеннями) благодійних організацій.

Засновниками (засновником) благодійної організації можуть бути громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, які досягли 18 років, а також юридичні особи незалежно від форм власності.

Благодійні організації можуть утворюватися у таких організаційно-правових формах: членська благодійна організація; благодійний фонд; благодійна установа; інші благодійні організації (фондації, місії, ліги тощо).

Благодійна організація зобов'язана забезпечити виконання статутних завдань, вільний доступ до своїх звітів, документів про господарську та фінансову діяльність. Засновники та працівники благодійної організації не мають права отримувати матеріальних переваг і додаткових коштів у зв'язку зі своїм становищем в цій організації.

Пенсійні фонди. Кошти цих фондів утворюються за рахунок внесків робітників, службовців, підприємств, а також прибутків від інвестицій власне пенсійних фондів. У пенсійних фондах акумулюються значні довгострокові грошові кошти, які інвестуються переважно в акції приватних компаній як на національному, так і на міжнародних фінансових ринках.

Недержавні пенсійні фонди (НПФ) уособлюють ринок ануїтетів. Світова практика пенсійного забезпечення громадян свідчить, що обов'язкове пенсійне забезпечення, здійснюване за рахунок держави, зазвичай, гарантує лише мінімальний прожитковий рівень. Більш високий прожитковий рівень забезпечується додатковим пенсійним забезпеченням.

Пенсійний фонд України є самостійною фінансово-банківською системою, не входить до складу державного

бюджету України, формується за рахунок коштів, що відраховуються підприємствами і організаціями на заходи соціального страхування за тарифами, диференційованими залежно від небезпечності, шкідливості, тяжкості робіт та стану інших умов праці, страхових внесків громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, обов'язкових страхових внесків громадян, а також коштів державного бюджету України.

Фінансові компанії — кредитно-фінансові установи, що спеціалізуються на кредитуванні окремих галузей або наданні певних видів кредитів, проведенні фінансових операцій.

Фінансові компанії. Ресурси фінансових компаній формуються за рахунок строкових депозитів (зазвичай, 3—6 місячних). Вони акумулюють грошові кошти промислових та торговельних фірм, деяких фінансових установ і населення.

Фінансові компанії з кредитування, продажу в розстрочку споживчих товарів тривалого користування надають позички не безпосередньо споживачам, а купують їх зобов'язання у роздрібних торговців та дилерів зі знижкою. Розвиток фінансових компаній можливий при широкій насиченості споживчого ринку товарами та послугами, а також активній конкуренції між ними.

Позичково-ощадні асоціації — це кредитні товариства, створені для фінансування житлового будівництва. Основою їх діяльності є надання іпотечних кредитів під житлове будівництво в містах і сільській місцевості (90 % активів), а також вклади в державні цінні папери.

Останніми роками позичково-ощадні асоціації стають серйозними конкурентами комерційних і ощадних банків у боротьбі за залучення заощаджень населення. Це досягається високими відсотками, а також прагненням населення за допомогою цих закладів вирішити житлову проблему. Загалом позичково-ощадні асоціації домінують на ринку іпотечного кредиту для житлового будівництва.

Світові тенденції розвитку та конкурентні переваги фінансового посередництва.

Теоретично можна уявити ситуацію, коли економічні суб'єкти — кредитори і позичальники — будують свої взаємовідносини прямо, не звертаючись до посередників. Проте, організація таких відносин була б для них і суспільства набагато дорожчою, сповільненою, високоризикованою і незручною.

Конкурентні переваги фінансового посередництва визначаються такими особливостями.

Можливість для кожного окремого кредитора оперативно розмістити вільні кошти у прибуткові активи, а для позичальника — оперативно мобілізувати додаткові кошти, необхідні для вирішення виробничих чи споживчих завдань, при цьому оперативно повернути їх на початкові позиції. Кредитору достатньо звернутися до будь-якого посередника і розмістити у нього свої кошти, поклавши їх в «загальний котел», а позичальнику достатньо звернутися туди само і отримати їх у позику, ніби взявши їх з цього котла. Шукати їм одне одного зовсім не потрібно і навіть знати про існування одне одного не обов'язково. Потрібен лише широкий розвиток мережі фінансових посередників;.

Скорочення витрат базових суб'єктів грошового ринку на формування вільних коштів, розміщення їх у дохідні активи та запозиченні додаткових коштів. Це зумовлюється такими чинниками:

а) кредитору і позичальнику не потрібно витратити багато часу та зусиль на пошуки одне одного (на рекламу, створення інформаційних систем);

б) не потрібно здійснювати складні оціночно-аналітичні заходи щодо потенційного клієнта, щоб визначити його надійність, платоспроможність. Цей клопіт і витрати бере на себе фінансовий посередник;

в) не потрібно мати справу з великою кількістю дрібних

кредиторів чи позичальників, на підтримання контактів з якими потрібні значні кошти, їх консолідованим представником на ринку є посередник, підтримання контактів з яким обійдеться значно дешевше.

Для забезпечення своєї діяльності фінансові посередники також витрачають значні кошти, і утримання цих посередників обходиться суспільству недешево. Проте завдяки значним обсягам виконуваних операцій, їх оптовому характеру, собівартість кожної окремої операції коштуватиме посередникам та суспільству значно дешевше, ніж якби вона виконувалась безпосередньо кредиторами та позичальниками.

Послаблення фінансових ризиків для базових суб'єктів грошового ринку, оскільки значна частина їх перекладається на посередників. Це стає можливим завдяки широкій диверсифікації посередницької діяльності, створенню спеціальних систем страхування та захисту від фінансових ризиків;

Збільшення дохідності позичкових капіталів, особливо зосереджених у дрібних власників, завдяки зменшенню фінансових ризиків, скороченню витрат на здійснення фінансових операцій та відкриттю доступу до великого, високодохідного бізнесу. Це зумовлено тим, що посередники мають можливість сконцентрувати значну кількість невеликих заощаджень і спрямувати їх на фінансування великих, високодохідних операцій та проектів.

Можливість урізноманітнити відносини між кредиторами і позичальниками наданням додаткових послуг, які беруть на себе посередники. Це, зокрема, страхування кредитора від різних ризиків, задоволення потреб у пенсійному забезпеченні, забезпеченні житлом, набутті права власності й управління певними об'єктами тощо. Фінансові посередники спеціалізуються на наданні таких послуг, у зв'язку з чим формується широке коло їх окремих видів: депозитних інституцій, страхових компаній, пенсійних фондів,

інвестиційних і фінансових компаній, взаємних фондів тощо. У кожній країні цей перелік може бути різним, причому чим більше в країні розвинутий грошовий ринок, тим більшим буде ряд різноманітних фінансових посередників.

Оскільки базові суб'єкти грошового ринку переважно є суб'єктами реального сектору економіки (ділові підприємства та домашні господарства), то, створюючи для їх функціонування сприятливі умови, фінансові посередники позитивно впливають на кругообіг капіталу в процесі розширеного відтворення, розвиток виробництва, торгівлі, інших сфер економіки. Особливо важлива їх роль у переміщенні грошових заощаджень домашніх господарств в обіг ділових підприємств. Це зумовлено тим, що ці заощадження є найбільшим джерелом інвестицій в економіку, проте вони перебувають у величезній кількості власників, індивідуальні розміри їх малі, отже перерозподілити їх без посередників було б технічно неможливо.

Сьогодні на міжнародному, так і вітчизняному ринках фінансових посередників спостерігаються такі тенденції:

1. Посилення конкуренції. Особливо сильна конкуренція в найбільш прибуткових сегментах фінансових ринків (міжбанківська конкуренція, а також конкуренція між банками і небанківськими фінансовими посередниками).

2. Посилення процесів М&А. В умовах глобалізації міжнародних фінансових ринків укрупнення фінансових інститутів — вирішальна умова їх виживання. За підсумками 2005 р. на сектор фінансових посередників припало 25 % світового обсягу операцій М&А, а в 2006 р. їх кількість збільшилася до 38 %.

3. Скасування законодавчої бази, що забороняла раніше суміщати ведення комерційної банківської діяльності з інвестиційною і страховою діяльністю. У США в 1999 р. набув чинності закон Гресма-Ліч-Блайлі, що скасовує положення закону Гласа-Стігала. Аналогічні процеси відбулися в Японії, де скасований Закон про цінні папери і біржі 1948 р. (ст. 65). У

Європі після ухвалення Директиви про інвестиційні послуги банки отримали доступ на фондові ринки тих країн, на які раніше вони вийти не могли (Франція, Іспанія). Після зняття цих обмежень банки почали створювати потужних інтегрованих фінансових посередників, що надають весь спектр фінансових операцій.

4. Фінансові посередники все частіше обирають стратегію розвитку роздрібного бізнесу через зниження процентної маржі і посилення конкуренції за корпоративного клієнта. Сьогодні, за найскромнішими підрахунками, «під матрацами» і «в панчохах» у українців може знаходитися до 40 млрд долларів.

Водночас, споживчим кредитуванням зараз користується лише 10 % наших громадян, у 50 % українців немає навіть банківського рахунка і приблизно 70 % населення не користується фінансовими послугами на постійній основі.

У спробі завоювати довіру клієнтів фінансові посередники починають позиціонувати себе як фінансові супермаркети.

Фінансові супермаркети надають комплексний підхід до обслуговування клієнтів (максимальне збільшення обсягу перехресних продажів банківських і небанківських фінансових послуг), розвивають великі роздрібні мережі, підвищують якість обслуговування клієнтів. У більшості західних фінансових супермаркетів вже немає стійок з броньованим склом, що відокремлюють співробітників від клієнтів. Відділення є просторим залом, з диванами і кріслами, кафе, дитячими кімнатами, копіювальними центрами і тому подібне. Мережі фінансових супермаркетів, зазвичай, працюють за принципом «24/7» — 7 днів на тиждень по 24 години на добу. Співробітникам фінансових супермаркетів необхідно володіти маркетинговими знаннями і мати навички психолога. Вони повинні не просто продавати клієнтові послуги, а вирішувати його проблеми — саме в цьому полягає новий якісний підхід в отриманні конкурентної переваги фінансового посередника.

Тема 4. Інституціональна структура ринку фінансових послуг

Розрізняють наступні ринки, які є структурними елементами ринку фінансових послуг залежно від фінансових установ та інститутів, що надають ті чи інші фінансові послуги (*класифікація за суб'єктною ознакою*):

Ринок банківських послуг. Головною фінансовою установою є банки, що здійснюють відкриття та ведення рахунків різних видів, розрахунково-касове обслуговування, надання кредитів, залучення коштів на депозитні рахунки, надання індивідуальних сейфів депозитного сховища, здійснюють операції купівлі-продажу валютних цінностей, цінних паперів, банківських металів тощо.

Ринок фінансових послуг кредитних спілок. Кредитні спілки здійснюють кредитування (надають, переважно, споживчі кредити) та надання фінансових послуг своїм членам — фізичним особам шляхом об'єднання грошових внесків. За наявності відповідної ліцензії Національної асоціації кредитних спілок України можуть залучати внески фізичних осіб на депозитні рахунки з нарахуванням по них відсотків.

Ринок фінансових послуг ломбардів. Ломбарди надають широкий спектр послуг: надають кредити під заставу предметів домашнього вжитку, рухомого та нерухомого майна, цінних паперів, дорогоцінних металів (у брухті) та каміння й виробів з них; здійснюють реалізацію невикуплених виробів з дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, цінних паперів, рухомого та нерухомого майна; забезпечують збереження закладеного майна тощо. Клієнтами ломбардів є переважно фізичні особи.

Фінансові послуги в системі гарантування вкладів. Ці послуги надаються Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, в межах Програми захисту вкладів та Програми компенсації втрат вкладників, що діють з метою гарантування

вкладів фізичних осіб — вкладників комерційних банків та кредитних спілок. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб забезпечує функціонування системи страхування вкладів в комерційних банках, що є учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду, та забезпечує відшкодування вкладів фізичних осіб, що стали недоступними, у т. ч. відсотки, забезпечуючи довіру населення до банківських установ.

Фінансові послуги на валютному ринку. Фактично всі фінансові послуги на валютному ринку операціями, пов'язаними з переходом права власності на валютні цінності сьогодні або в майбутньому (операції з похідними цінними паперами). Залежно від обігу грошової маси ці фінансові операції поділяються на готівкові (здійснюються у пунктах обміну валюти) та безготівкові (здійснюються на міжбанківському валютному ринку і Українській міжбанківській валютній біржі). Суб'єкти міжбанківського валютного ринку України купують іноземну валюту для власних потреб та за дорученням клієнтів (резидентів і нерезидентів) з метою перерахування іноземної валюти за межі України.

Ринок фінансових послуг з лізингу. Лізингові компанії надають суб'єктам господарювання нерухоме та рухоме майно в довгострокову оренду з правом майбутнього викупу предмета лізингу на умовах, вигідніших ніж за контрактами купівлі-продажу чи банківського кредитування. Для цього вони залучають великі кошти банківських установ, страхових компаній, інших товариств, іноземних партнерів. Також ці послуги можуть надаватись юридичними особами, що за своїм статусом не є фінансовими установами, за умови дотримання ними основних вимог чинного законодавства.

Фінансові послуги з перейняття ризику страховими компаніями. Страхові компанії забезпечують інвесторам захист від різноманітних ризиків, визначених законодавством та договором; вони здійснюють відшкодування отриманих страхувальниками збитків у разі настання певних страхових

випадків у розмірі, визначеному в договорі, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових платежів.

Ринок фінансових послуг недержавних пенсійних фондів.

Недержавні пенсійні фонди залучають кошти робітників, службовців, підприємств для забезпечення додатковими пенсійними виплатами в майбутньому своїх учасників — фізичних осіб. Фонди відкривають та ведуть іменні пенсійні рахунки по кожному з учасників, інвестують залучені кошти в цінні папери та здійснюють різноманітні виплати накопичених сум.

Фінансові послуги у сфері будівництва та операцій з нерухомістю.

Ці фінансові послуги включають іпотечне кредитування, фінансові послуги фондів фінансування будівництва, метою створення яких є отримання довірцями ФФБ — фізичними та юридичними особами у власність житла; та фондів операцій з нерухомістю, який не є юридичною особою та діє до моменту виконання усіх зобов'язань перед власниками сертифікатів ФОН. В Україні найбільшого розповсюдження набули фінансові послуги з іпотечного кредитування, які пов'язані зі здійсненням кредитування придбання, будівництва, реконструкції, модернізації чи ремонту під заставу нерухомого майна та надаються переважно банківськими установами, мають середньостроковий характер.

Фінансові послуги у сфері інноваційної діяльності.

Інновація — це кінцевий результат інноваційного процесу, що має соціально-економічну або комерційну ефективність і втілюється у вигляді нового або вдосконаленого продукту. Інноваційні та венчурні фонди, технопарки, інноваційні центри та інноваційні бізнес-інкубатори здійснюють фінансування інвестицій та інновацій для забезпечення технічного переоснащення діючих суб'єктів господарювання, створення нових технологій та робочих місць з метою виробництва товарів, виконання робіт і надання послуг на вищому конкурентоспроможному рівні.

Фінансові послуги міжнародних фінансових організацій та установ. Міжнародні фінансові організації та установи надають інвестиційні (використовуються для поповнення власних коштів підприємств за рахунок залучення нових власників чи співвласників) та кредитні послуги (використовуються для покриття тимчасової нестачі фінансових ресурсів) переважно державним органам влади, великим компаніям та фірмам, банкам. Малі та середні підприємства можуть отримати ці послуги через українських фінансових посередників або дочірніх компаній міжнародних фінансових організацій та установ.

Ринок фінансових послуг професійних учасників фондового ринку. До професійних учасників фондового ринку належать юридичні особи, які на підставі ліцензії, виданої Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку, провадять на фондовому ринку професійну діяльність, зокрема діяльність з торгівлі цінними паперами; діяльність з управління активами інституційних інвесторів; депозитарну діяльність; діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку.

Особливе місце на ринку фінансових послуг професійних учасників фондового ринку посідають **інвестиційні послуги інститутів спільного інвестування**, які здійснюють залучення коштів від дрібних інвесторів шляхом емісії інвестиційних паїв (сертифікатів) з подальшим вкладанням їх в цінні папери різних емітентів. Вони допомагають дрібним інвесторам отримати такі самі вигоди, що отримують великі портфельні інвестори.

Ринок допоміжних та супутніх послуг у сфері фінансової діяльності. Допоміжні та супутні послуги надають переважно аудиторські та консалтингові компанії, фірми з оцінки майна та антикризового управління. Вони здійснюють оцінку майна суб'єктів господарювання; забезпечують аналіз фінансово-господарського стану підприємств, надають консалтингові послуги з антикризового управління, здійснюють консультаційну підтримку управління проектами, а також

надають комплексні консалтингові послуги.

Учасники ринку фінансових послуг та їх класифікація

Учасники ринку фінансових послуг — юридичні та фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, які відповідно до закону мають право здійснювати діяльність з надання фінансових послуг на території України, та споживачі таких послуг.

На ринках діють суб'єкти ринку (продавці — посередники — покупці), які беруть участь у торговельних операціях різних специфічних товарів — інструментів ринку. Характер (тактика) поведінки суб'єкта на ринку залежить від мети, яку він поставив перед собою (стратегія).

Суб'єктами фінансового ринку є:

- фізичні особи;
- юридичні особи;
- фінансові посередники, які отримують для управління фінансові активи клієнтів і повинні, виконуючи правила й вимоги банківського та інвестиційного менеджменту, одержати дохід у розмірі, що дозволяє задовольнити вимоги клієнтів, та мати норму прибутку, середню для цього виду діяльності.

Рис. 4.1. Класифікація фінансових посередників

Функції фінансових посередників:

- придбання на ринку одних фінансових активів і перетворення їх на інші, які задовольняють певним вимогам (трансформація активів);
- торгівля фінансовими активами за власний рахунок;
- купівля-продаж фінансових активів від імені клієнтів;
- допомога в створенні й розміщенні на ринку нових фінансових активів;
- консультації учасникам ринку щодо інвестування;
- управління активами інших учасників ринку.

Існує декілька принципових підходів до класифікації учасників ринків фінансових послуг.

Детальніше класифікація суб'єктів ринку фінансових послуг за різними ознаками показана на рис. 1.2.

Суб'єкти ринку фінансових послуг		
<i>За формою господарювання:</i>	<i>За функціями:</i>	<i>За формою укладання угод:</i>
<ul style="list-style-type: none"> • господарюючі суб'єкти; • домашні господарства; • держава; • місцеві органи влади 	<ul style="list-style-type: none"> • емітенти; • інвестори; • інституційні інвестори; • фінансові посередники; • інститути інфраструктури ринку 	<ul style="list-style-type: none"> • продавці і покупці фінансових активів (інструментів, послуг); • фінансові посередники; • суб'єкти, що виконують допоміжні функції (функції обслуговування основних учасників фінансового ринку; окремих операцій на фінансовому ринку тощо)

Рис. 4.2. Класифікація суб'єктів ринку фінансових послуг

Саморегулівна організація — неприбуткове об'єднання фінансових установ, створене з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг та якому делегуються відповідними державними органами, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, повноважен-

ня щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг.

Велику роль на ринку фінансових послуг відіграють саморегульвні організації — це об'єднання фінансових установ, які безпосередньо не надають фінансових послуг, проте мають значний вплив на розвиток ринку фінансових послуг шляхом виконання певних регульвних функцій. В законопроекті № 3124 «Про внесення змін до деяких законів щодо регулювання ринків фінансових послуг» ці установи віднесені до учасників ринків фінансових послуг, що свідчить про їх значний вплив на даний сегмент фінансової системи країни.

Продавці і покупці фінансових активів (послуг) складають групу прямих учасників ринку фінансових послуг, які здійснюють на ньому основні функції у проведенні фінансових операцій, пов'язаних з наданням фінансових послуг.

На ринку банківських послуг, фінансових послуг кредитних спілок та ломбардів основними прямими учасниками фінансових операцій є:

- *кредитори* — характеризують суб'єктів фінансового ринку, які надають позичку у тимчасове користування під певний відсоток. Основною їх функцією є продаж грошових активів для задоволення потреб позичальників у фінансових ресурсах;

- *позичальники* — характеризують суб'єктів фінансового ринку, які отримують позики від кредиторів під певні гарантії їх повернення і за певну плату у формі відсотка.

На ринку банківських послуг при здійсненні операцій з дорогоцінними металами та камінням основними видами прямих учасників фінансових операцій є:

- *продавці дорогоцінних металів та каміння*, якими можуть виступати: держава; комерційні банки; юридичні та фізичні особи. Склад продавців цього ринку вимагає в нашій країні відповідного нормативно-правового регулювання, пов'язаного з функціонуванням цього ринку;

- *покупцями дорогоцінних металів і каміння* є ті самі суб'єкти, що і продавці (при відповідному нормативно-правовому регулюванні їх складу).

На ринку фінансових послуг професійних учасників фондового ринку основними видами прямих учасників фінансових операцій є:

- *емітенти* — характеризують суб'єктів фінансового ринку, які залучають необхідні фінансові ресурси за емісії цінних паперів. Вони виступають виключно в ролі продавця цінних паперів із зобов'язанням виконувати всі вимоги, які випливають із умов їх випуску;

- *інвестори* — характеризують суб'єктів фінансового ринку, які вкладають свої грошові кошти в різноманітні види цінних паперів з метою отримання доходу, який формується за рахунок отримання інвесторами відсотків, дивідендів і приросту курсової вартості цінних паперів.

На ринку фінансових послуг на валютному ринку основними видами учасників валютних операцій є:

- *продавці валюти:* держава; комерційні банки, що мають відповідну ліцензію; підприємства, які ведуть зовнішньоекономічну діяльність; фізичні особи;

- *покупці валюти* — ними є ті самі суб'єкти, що й її продавці;

На ринку страхових послуг основними видами прямих учасників фінансових операцій є:

- *страховики* — характеризують суб'єктів фінансового ринку, які реалізують різні види страхових послуг. Основною їх функцією є здійснення всіх видів і форм страхування шляхом прийняття на себе за певну плату різноманітних видів ризиків із зобов'язанням відшкодувати суб'єкту страхування збитки при настанні страхового випадку;

- *страхувальники* — характеризують суб'єктів фінансового ринку (юридичних та фізичних осіб), які купують страхові послуги у страхових компаній та фірм з метою мінімізації своїх

фінансових втрат при настанні страхової події.

На ринку фінансових послуг у сфері будівництва та операцій з нерухомістю основні суб'єкти поділяються на учасників первинного і вторинного ринку нерухомості.

- *продавцями на первинному ринку нерухомості* є будівельні фірми та муніципальна влада. *На вторинному* продавцями є ріелторські фірми, приватні особи, що прагнуть покращити своє житлове або матеріальне становище, особи, що емігрують тощо. На вторинному ринку житла виділяють *орендний сектор*. Надання житла в оренду практикується як приватними власниками, так і муніципальною владою.

- ◆ *покупцями* житла виступають ріелторські фірми, юридичні та фізичні особи.

На ринку фінансових послуг з лізингу основними прямими учасниками фінансових операцій є:

- ◆ *лізингодавець* — юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу;

- ◆ *лізингоодержувач* — фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу за договором лізингу від лізингодавця;

На ринку фінансових послуг недержавних пенсійних фондів прямими учасниками фінансових операцій є:

- ◆ *вкладник НПФ* — особа, яка сплачує пенсійні внески на користь учасника шляхом перерахування грошових коштів до недержавного пенсійного фонду відповідно до умов пенсійного контракту;

- ◆ *учасник НПФ* — фізична особа, на користь якої сплачуються пенсійні внески до недержавного пенсійного фонду.

Тема 5. Сегментарна структура ринку фінансових послуг

Для підвищення якості клієнтської бази фінансові установи вдаються до наступних заходів: проведення сегментації ринку, визначення привабливих з ринкового погляду галузей та оцінювання потенціалу їх розвитку; визначення клієнтської бази щодо галузей, а також раціональності співвідношення діючої структури клієнтів у плані ринкової привабливості; визначення ключових цільових клієнтів у привабливих сегментах, аналіз їх потреб; розробка відповідних фінансових продуктів, послуг і стратегії ціноутворення.

Важливим етапом розробки маркетингової стратегії фінансових інститутів, що діють на фінансовому ринку, є визначення характеристик споживачів і на основі цього – сегментація ринку.

Сегментація фінансового ринку – це класифікація потенційних споживачів фінансових послуг згідно з їхніми вимогами до розвитку фінансового ринку. Вона базується на застосуванні різних критеріїв поділу споживачів на групи, що представляють різний за якістю й обсягом попит на окремі види фінансових активів (послуг).

Кожен сегмент фінансового ринку залежно від того чи іншого критерію може бути поділений на більш вузькі мікросегменти. Сегментація передбачає визначення меж територіальних ділянок ринку. З цією метою він розбивається на географічні зони (країна, регіон, район, область, місто, населений пункт), характеристика яких дається за такими показниками: фінансова база, інвестиційні потреби, інвестиційна привабливість, галузеві ознаки тощо.

Критерії сегментації фінансового ринку: види фінансових активів (інструментів, послуг), галузева приналежність споживачів; місцезнаходження споживачів; оцінка й прогнозування фінансового стану та кредитоспроможності споживачів.

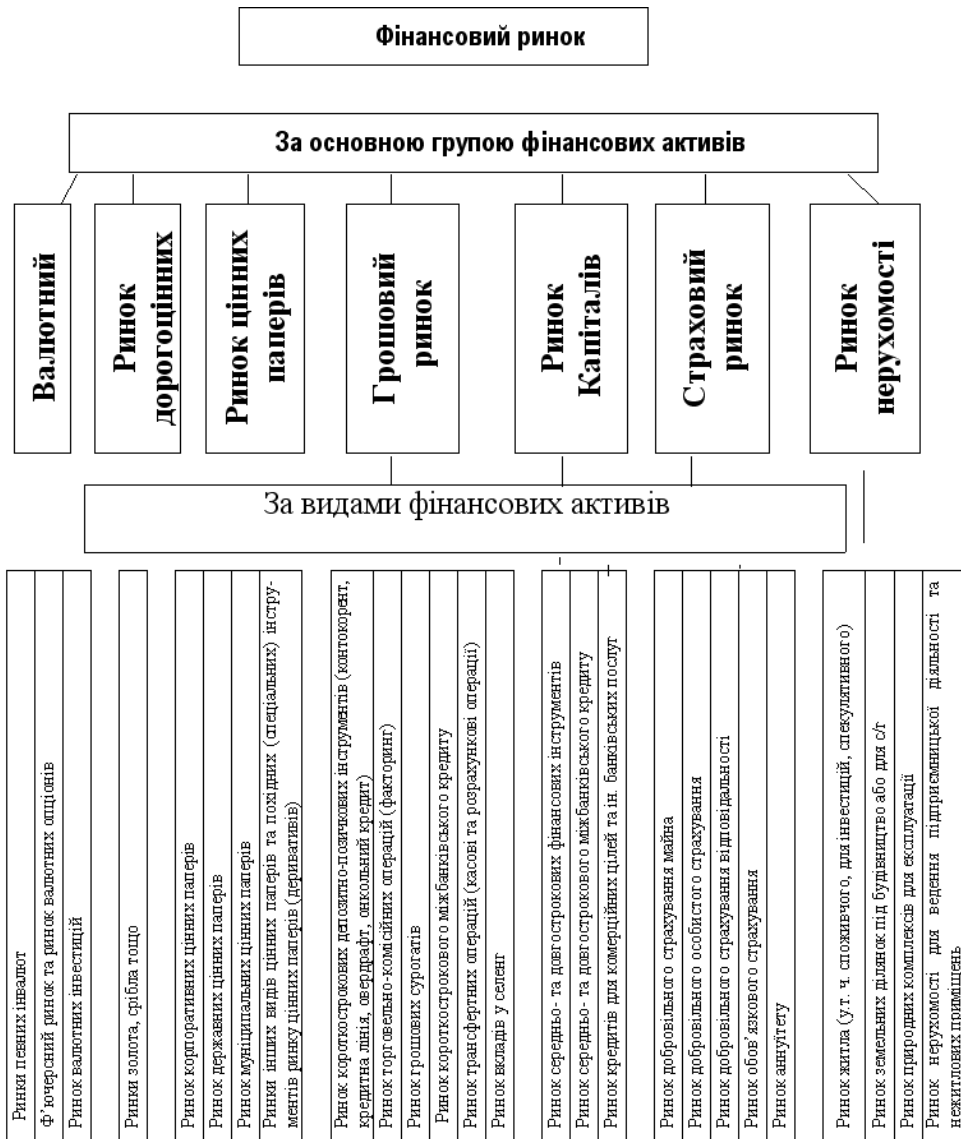

Рис. 5.1 Структуризація та сегментація фінансового ринку (за групою та видами фінансових активів)

При виборі оптимальних сегментів ринку перевага надається великим сегментам, сегментам з чітко окресленими межами, фінансовою стабільністю, сегментам з інтенсивним розвитком попиту на фінансові послуги.

Попит на фінансові послуги знаходиться під впливом деяких основних факторів. Для визначення такого впливу у взаємозв'язку з обсягом та структурою потреб формується інформація, що характеризує показники, що розглядаються далі.

За юридичними особами: розміри (статутний фонд, активи, чисельність зайнятих, оборот, інші характеристики); галузь, вид діяльності; номенклатура продукції, основні постачальники і споживачі; термін перебування клієнтом фінансової установи. За підприємствами це сегментація за галузями економіки, розміром обороту, економічним становищем, місцезнаходженням тощо.

На ринку фізичних осіб сегментація може бути проведена за географічною чи соціально-демографічною (вік, стать, рівень доходу, соціальне становище, регіон мешкання і роботи, склад сім'ї, рівень освіти) ознакою, за майновим станом.

Способи класифікації фінансових ринків залежать від того, з яких позицій розглядаються фінансові угоди.

За ступенем організованості кожен сегмент фінансового ринку можна поділити на організований і неорганізований. Певні сегменти фінансового ринку (наприклад, ринок цінних паперів та валютний) можуть поділятися на біржові та позабіржові.

Організований (біржовий) фінансовий ринок функціонує за визначеними правилами, встановленими спеціальними фінансовими установами: банками, ломбардами та фінансовими біржами (фондовою, валютною, дорогоцінних металів і каміння тощо). Біржовий ринок пов'язує з поняттям фондової (валютної) біржі як особливо організованого, як правило, вторинного ринку фінансових активів (цінних паперів, валюти), що сприяє підвищенню мобільності капіталу і виявленню реальних ринкових цін активів. У розвинених країнах на біржу

можуть потрапити не всі емітовані акції, а тільки гарантовані, що відповідають вимогам не тільки лістингу, але і потребі суспільства у розвитку конкретної галузі національного господарства.

На організованому фінансовому ринку забезпечується висока концентрація попиту і пропозиції в одному місці; складається найбільш об'єктивна система цін на окремі фінансові інструменти та послуги (активи); проводиться перевірка фінансової спроможності емітентів основних видів цінних паперів, які допускаються до торгів; процедура торгів носить відкритий характер; гарантується виконання укладених угод. Але біржовий ринок має і окремі слабкі сторони – коло фінансових інструментів різних емітентів, які реалізуються на ньому, носить обмежений характер; цей ринок більш суворо регулюється державою, що знижує його гнучкість; виконання всіх нормативно-правових актів його функціонування збільшує витрати на здійснення операцій купівлі-продажу; великомасштабні угоди, які здійснюються окремими торговцями на біржі, практично неможливо зберегти у таємниці.

Неорганізований (позабіржовий або «вуличний») фінансовий ринок є сферою купівлі-продажу фінансових активів через інші різноманітні фінансові інститути, фізичні та юридичні особи. Цей ринок охоплює ринок операцій з фінансовими активами (цінними паперами, валютою) поза біржею: первинне розміщення, а також перепродаж, наприклад, цінних паперів тих емітентів, які не бажають потрапити на біржу.

Неорганізований ринок характеризується більш високим рівнем фінансового ризику, більш низьким рівнем юридичної захищеності покупців, меншим рівнем їх поточної інформованості і т. п. Разом з тим, цей ринок забезпечує обіг більш широкої номенклатури фінансових інструментів і послуг; задовольняє потребу окремих інвесторів у фінансових інструментах з високим рівнем ризику і, відповідно, приносить більш високий дохід; більшою мірою забезпечує таємницю

здійснення окремих угод. У режимі неорганізованого фінансового ринку здійснюється більша частина операцій з цінними паперами та основний обсяг кредитних, страхових і валютних операцій.

За характером руху фінансових інструментів фінансовий ринок поділяється на первинний і вторинний (тут мова йде виключно про фондові інструменти).

Первинний ринок характеризує ринок цінних паперів, на якому здійснюється первинне розміщення їх емісії. Це розміщення, як правило, організовує андеррайтер (інвестиційний дилер), який самостійно або з групою інших андеррайтерів купує весь (або основний) обсяг емітованих акцій, облігацій і т. п. з метою їх наступного продажу інвесторам більш дрібними партіями.

Вторинний ринок характеризує ринок, де постійно обертаються цінні папери, які раніше були продані на первинному ринку. Вторинний ринок охоплює переважну частину біржового і позабіржового обороту цінних паперів. Без розвиненого вторинного фондового ринку, який забезпечує постійну ліквідність і розподіл фінансових ризиків, не може ефективно існувати первинний ринок цінних паперів. Однією із основних функцій вторинного ринку є встановлення реальної ринкової ціни (курсової вартості) на окремі цінні папери, що відображає всю інформацію про фінансовий стан їх емітентів і умови емісії.

У США групування фондових ринків за цією ознакою вже отримало подальший розвиток шляхом виділення «третього ринку» (позабіржової торгівлі великими пакетами цінних паперів, які одночасно котируються на центральних фондових біржах, з метою суттєвого зниження витрат за їх угодами), а також «четвертого ринку» (на якому здійснюються прямі угоди між великими інституціональними інвесторами і продавцями цінних паперів без участі фірм-посередників).

За терміновістю реалізації угод, укладених на фінансовому ринку, виділяють наступні види ринків. Ринок з термівовою реалізацією умов угод (ринок «спот» або «кеш»). Він характеризує ринок фінансових інструментів, укладені угоди на якому здійснюються в суворо обумовлений короткий період часу. Ринок з реалізацією умов угод у майбутньому періоді (ринок «угод на термін» – ф'ючерсний, опціонний і т.п.). Предметом обігу на ньому є, як правило, фондові, валютні і товарні деривативи (похідні цінні папери).

Розподіл і організаційне оформлення цих видів фінансових ринків у країнах з розвиненою ринковою економікою відбулося порівняно недавно. У нашій країні в силу невеликого обсягу операцій з деривативами ці ринки поки що організаційно не розмежовані.

Загальна сегментація фінансового ринку виділяє такі ринки:

- 1) ризикові, безризикові;
- 2) місцеві, регіональні, національні, міжнародні, світові;
- 3) відповідно до трьох основних форм збереження заощаджень: вклади в банки; придбання цінних паперів; вкладання грошей у цільові фонди (страховий, пенсійний);
- 4) за принципом повернення фінансовий ринок поділяється на ринок боргових зобов'язань і ринок інструментів власності;
- 5) за формою організації фінансові ринки поділяються на організаційні та розподільні.

На кожному із цих ринків здійснюється специфічна фінансово-економічна діяльність і проводяться операції та угоди, що підпадають під різні фінансові ризики. Їх відчувають суб'єкти діяльності. Ризики, виникаючи у зв'язку з рухом фінансових потоків, проявляються на ринках фінансових ресурсів в основному у вигляді процентного, валютного, кредитного, комерційного (бізнес-ризик), інвестиційного ризиків і обумовлені дією як макроекономічних (екзогенних), так і внутрішньофірмових (ендогенних) факторів та умов.

Тема 6. Інфраструктура ринку фінансових послуг

Інфраструктура ринку фінансових послуг (фінансового ринку) покликана забезпечувати можливість реалізації економічних інтересів суб'єктів економіки, сприяти координації усіх їхніх економічних дій, допомагати їм інтегруватись у світовий економічний та фінансовий простір.

Інфраструктура (від лат. *infra* - нижче, *structura* - будівля, розміщення) - комплекс галузей господарства, що обслуговують виробництво і включають: будівництво доріг, каналів, водосховищ, портів, мостів, аеродромів, складів; енергетичне господарство; транспорт; зв'язок; водозабезпечення і каналізацію; освіту; науку; охорону здоров'я тощо.

Під ринковою інфраструктурою автори пропонують розуміти весь комплекс елементів і видів діяльності, які створюють організаційно-економічні умови для функціонування ринкового механізму. Основними її елементами виступають: фонди розвитку й підтримки; комерційні банки; аудиторські фірми; лізинги; асоціації підприємців; товарні біржі; торговельні будинки; біржі праці; фондові біржі; центри інформаційного обслуговування; бізнес-центри тощо.

Об'єкти ринкової інфраструктури здійснюють правове та економічне консультування підприємців і захист їхніх інтересів у різних структурах, забезпечують фінансову підтримку, кредитування разом з лізингом, аудитом, страхуванням нових господарських формувань, сприяють матеріально-технічному забезпеченню та реалізації продукції підприємств, регулюють рух робочої сили тощо.

Залежно від виконуваних функцій виділяють виробничу, соціально-культурну, інституційну, екологічну, ринкову та інформаційну інфраструктури.

Інфраструктура - це сукупність елементів, що забезпечують безперебійне функціонування взаємозв'язків

об'єктів і суб'єктів певної відносно самостійної системи й оптимізують їх взаємодію.

У макроекономічному розумінні ринкова інфраструктура носить не обслуговуючий, а забезпечуючий характер щодо всієї економіки країни. Тому, в макроекономічному розумінні, ринкова інфраструктура - це підсистема ринкової економічної системи, сукупність елементів якої забезпечує функціонування взаємозв'язків між господарчими суб'єктами; оптимізує рух товарно-грошових потоків і носить не обслуговуючий, а забезпечуючий характер щодо економіки країни.

Фінансові інститути фінансового ринку реалізують свої економічні інтереси з урахуванням дій різних факторів зовнішнього середовища, причому на деякі з них він може опосередковано впливати, дія ж інших факторів виходить за межі впливу інститутів, і він повинен пристосовуватись до них.

До факторів, на які може впливати фінансовий інститут, належить: ринковий попит, конкуренція, рівень розвитку інфраструктури фінансової о ринку (окремого сегменту фінансового ринку). До неконтрольованих факторів, що впливають на формування інфраструктури фінансового ринку, належать: загальноекономічна ситуація в регіоні, країні та за її межами; рівень життя та заощадливості населення; кон'юнктура фінансового ринку; демографічна ситуація тощо. Дія цих факторів визначає поведінку фінансових інститутів у ринковому середовищі, формує стратегію і тактику, окреслює можливості просування на ринку фінансових послуг у межах певної території.

Аналізуючи стан розвитку ринкової інфраструктури фінансового ринку України, слід визнати, що ринковою її ще важко назвати. Існуюча інфраструктура фінансового ринку є перехідною, незрілою, несформованою, причому в кожному з елементів, які формують її зміст. До елементів інфраструктури фінансового ринку належать: правове інформативне забезпечення; інформаційна мережа; інституційна мережа (кредитно-фінан-

сова система); система підготовки кадрів (страхові сюрвейєри, андерайтери), наукове обслуговування; аудиторська мережа; професійна етика і мова, менталітет населення.

Інформаційна складова характеризується низьким рівнем професійного аналізу та рекомендацій на основі використання сучасних інформаційних систем, особливо в галузі українізації діловодства та технічного аналізу діяльності сегментів фінансового ринку.

Законодавче забезпечення діяльності суб'єктів фінансового ринку характеризується низькою ефективністю. Причиною цього є недостатньо розвинена законодавча база та її нестійкість, а також часті перегляди “правил гри” на фінансовому ринку.

Розвиток інфраструктури фінансового ринку України повинен бути побудований за міжнародними стандартами, але з урахуванням специфіки нашої країни.

Фінансово-економічний механізм ринку фінансових послуг передбачає наявність об'єкта управління – інфраструктури фінансового ринку. Характер української економіки зумовлює необхідність формування розвиненої ринкової інфраструктури, яка забезпечуватиме нормальне функціонування економіки країни. Інфраструктура фінансового ринку покликана забезпечувати можливість реалізації економічних інтересів суб'єктів економіки, сприяти координації усіх їхніх економічних дій, допомагати їм інтегруватись у світовий економічний та фінансовий простір. Стан інститутів ринкової інфраструктури неоднорідний як з кількісної, так і з якісної точок зору. У сучасній ринковій інфраструктурі прийнято виділяти інформаційний елемент – інформаційні мережі та потоки, асоціації чи добровільні об'єднання, що представляють інтереси інших інститутів «знизу» (наприклад, Асоціація українських банків), а також інститути, що забезпечують зворотний зв'язок між суб'єктами ринкових відносин (наприклад, засоби масової інформації).

Під законодавчим елементом інфраструктури розуміють відповідну частину господарського законодавства, що регламентує діяльність інститутів ринкової інфраструктури та поведінку суб'єктів ринкових відносин. Соціальний елемент відображає рівень ринкового мислення (менталітет) населення і його готовність дотримуватись правил і закономірностей функціонування ринку.

У сучасних умовах до інститутів інфраструктури фінансового ринку включають наступні структурні утворення: фондові та валютні біржі, комерційні банки, брокерські компанії, інвестиційних дилерів та андеррайтерів, системи міжбіржових і міжброкерських (міждилерських) зв'язків, інвестиційні компанії та фонди, трастові компанії та інвестиційні управляючі, фінансово-промислові групи або фінансові холдингові компанії, фінансові будинки або фінансові супермаркети, страхові компанії, пенсійні фонди, національну депозитарну систему, реєстраторів цінних паперів, інформаційно-консультативні центри, розрахунково-клірингові установи та інші кредитно-фінансові й інвестиційні інститути.

В Україні функціонує автоматизована система комплексного обслуговування суб'єктів ринку державних цінних паперів, яка об'єднує: Міністерство фінансів (емітент); Національний банк (агент із розміщення); комерційні банки (зберігачі); біржові торговельні майданчики; Державне казначейство (платіжний агент уряду). Програмними засобами забезпечується проведення аукціону з первинного розміщення, біржових торгів, виконання біржових і позабіржових угод, організація грошового клірингу та перерахування коштів при сплаті доходів і погашенні. Депозитарій працює за принципами, передбаченими Законом України «Про Національну депозитарну систему та особливості обігу цінних паперів в Україні» для корпоративних та інших цінних паперів.

Оскільки ринок як економічна категорія – це складне і багатогранне явище, то для аналізу інфраструктури його

складових їх необхідно виділити і встановити, як вони взаємодіють між собою. Критеріїв для розподілу може бути значна кількість, оскільки ринок має складну структуру і охоплює всі сфери економіки.

Сукупність усіх ринків, поділених на окремі елементи на основі різних критеріїв, утворює систему ринків. Нижче приведений поділ ринків лише за тими критеріями, які є важливими, на наш погляд, для класифікації їх інфраструктури.

Можна визначити наступні критерії для характеристики структури і системи ринку: найбільш поширеним є розгляд структури ринку з точки зору економічного призначення об'єктів ринкових відносин: ринок предметів споживання та послуг; засобів виробництва; науково-технічних розробок та інформації; фінансовий, валютний, праці (робочої сили).

Кожен із названих ринків включає і ринки окремих товарів і послуг (наприклад, взуття, косметики, швейних виробів; чи ринки акцій, кредитних ресурсів тощо). Однак, для характеристики інфраструктури такий поділ не є важливим.

Однією із найпоширеніших у економічній літературі класифікацій ринків є приведена нижче.

За економічним призначенням об'єктів ринкових відносин виділяють: ринок благ і послуг (споживчий ринок), ринок робочої сили, ринок засобів виробництва, ринок цінних паперів, валюти, ринок науково-технічних розробок, патентів, ринок інформації, ринок засобів обігу, ринок ліцензій.

За товарними групами багато дослідників вважають за необхідне виокремлювати ринки товарів виробничого призначення, ринки народного споживання, продовольчих товарів, ринки сировини та матеріалів.

За географічним положенням ідентифікують місцевий (локальний) ринок, регіональний ринок, національний ринок, світовий ринок.

За ступенем зрілості виділяють нерозвинутий, розвинений та ринок, що формується.

За видами суб'єктів ринкових відносин, ринки поділяються на ринки оптової торгівлі, де в якості продавця і покупця виступають організації та підприємства; ринки роздрібною торгівлі, коли покупцями виступають окремі громадяни; ринки державних закупок продукції, де покупець – держава, а продавець – безпосередній виробник продукції.

Свої фізіологічні та соціальні потреби людина задовольняє на ринку предметів споживання. Він безпосередньо відображає виробництво і споживання, попит і пропозицію товарів. Важливо, щоб обсяги та асортимент матеріального і нематеріального виробництва відповідали платоспроможному попиту населення.

Якщо цієї рівноваги немає, то у суспільстві настає дисбаланс: не вистачає певної групи товарів споживання, з одного боку, і перевиробництва – з іншого. Ринок через конкуренцію, ціни, прибуток, перелив капіталу та інші його механізми впливає на виробництво, змінюючи його структуру, ліквідує тим самим диспропорції в економіці та у сфері обігу. Так відновлюється рівновага між платоспроможним попитом населення та пропозицією товарів і послуг. Для забезпечення ефективної реалізації зазначеної вище функції дуже важливою є розвинута інфраструктура окремих ринків. На цьому і робиться акцент, наприклад у словнику термінів ринкової економіки, де поняття “інфраструктура” визначається як складова частина загального устрою економічного та політичного життя, що має допоміжний характер та забезпечує діяльність економічної та політичної систем в цілому.

В економічній літературі науковці, узагальнюючи, характеризують інфраструктуру як комплекс галузей, які обслуговують промисловість та сільське господарство. Його складові поділяють на виробничу і невиробничу (або соціальну) інфраструктуру. Виходячи з цього, інфраструктурні елементи не здійснюють безпосередній процес виробництва кінцевого продукту в матеріально-речовій формі, а лише створюють

необхідні умови для його виробництва. Саме таке трактування і призводить до помилкового розуміння інфраструктури як підпорядкованого, вторинного утворення, що породжує і відповідне ставлення до неї, як до другорядного явища.

Такий підхід до трактування інфраструктури не дає можливості прослідкувати залежність між ускладненням та уповільненням розвитку національної економіки, що загалом може стати однією з причин стагнаційних процесів. Важливим є розуміння того, що наявність сучасної інфраструктури ринків, яка ефективно функціонує, є важливим чинником формування конкурентоспроможної національної економіки.

Умови господарювання в Україні та необхідність інтеграції у світове господарство спонукають до перетворення ринкової інфраструктури з пасивного супутника виробництва у рівноправного партнера всіх галузей господарського життя. Вона перетворилася у відкриту сферу діяльності, яка повинна забезпечувати ефективне функціонування всієї економіки, створюючи матеріально-технічне, організаційне та фінансово-економічне підґрунтя для її розвитку.

Інфраструктура представлена сукупністю елементів, які її формують, і є механізмом компенсації неупорядкованості і різноманітності впливів зовнішнього середовища на діяльність підприємницьких структур, з метою підвищення їх стійкості на ринку і результативності процесів відтворення. Основна її функція полягає у забезпеченні зв'язків між елементами системи, до яких належать її об'єкти та суб'єкти. Крім цієї пасивної функції, ринкова інфраструктура виконує активну регулюючу функцію: впорядкування і регулювання взаємодії елементів ринкової системи. Реалізацією цих функцій забезпечується оптимізація руху товарно-грошових потоків. Інфраструктура забезпечує відповідність між потребами в товарах і послугах та здатністю виробництва задовольнити ці потреби.

Серед дослідників не сформувалось єдиної думки щодо

класифікації видів інфраструктури. Тому більшість розрізняють виробничу (таку, що обслуговує виробництво), соціальну (забезпечує життєдіяльність населення), та ринкову (забезпечує рух товарів, робіт, послуг). Виробнича (інженерно-технічна) інфраструктура включає сукупність інженерних комунікацій (зв'язок, водовідведення, водо-, енерго-, нафто-та газопостачання), агроеліоративних та інших споруд, що забезпечують нормальне функціонування усього комплексу виробництв у межах певної території. Дехто із дослідників вважає за доцільне в межах виробничої інфраструктури виокремлювати інформаційну та інституційну інфраструктуру. Соціально-побутова інфраструктура є сукупністю об'єктів і закладів житлового, культурно-побутового призначення, охорони здоров'я, відпочинку, торгівлі, тобто об'єктів, які забезпечують відповідні сфери життя населення. Інституційна інфраструктура – це урядові, науково-дослідні, проектно-конструкторські установи, за винятком органів і закладів безпосереднього управління виробництвом, а також конструкторських бюро, проектних і науково-дослідних закладів, які беруть безпосередню участь у виробництві. Є дослідники, які також виокремлюють соціально-виробничу (санітарну) інфраструктуру як сукупність видів діяльності, матеріальних об'єктів з охорони природи та оздоровлення довкілля.

Деякі автори розширюють цей перелік додатковими видами інфраструктури, а саме: підприємницькою (забезпечує підтримку та розвиток підприємництва), інституційною (забезпечує управління економікою), інформаційною (забезпечує функціонування та розвиток інформаційного середовища), інноваційною (обслуговує та забезпечує реалізацію інноваційної діяльності), екологічною (необхідною для охорони та покращання навколишнього середовища), туристичною (забезпечує потреби туристів у відпочинку та пізнавальній діяльності) тощо. З нашої точки зору, така деталізація є

недоцільною, адже перелічені види можна розглядати в межах виробничої чи соціальної інфраструктури.

Натомість треба також відзначити, що інфраструктуру всіх видів ринків можна класифікувати на три групи територіальною ознакою: та, яка функціонує в межах території всієї країни (національна); в межах окремої або декількох областей (регіональна інфраструктура) і та, що діє на окремих підприємствах або групах підприємств (локальна інфраструктура).

Заслугує на увагу класифікація інфраструктури за галузевим поділом: міжгалузєва, яка обслуговує багато галузей економіки – транспортна, електро-та газозабезпечення, зв'язок тощо; внутрішньогалузєва, яка обслуговує виключно окрему галузь (наприклад, у рослинництві обов'язковим інфраструктурним підрозділом є сортове насінництво тощо).

В умовах постійного зростання значення відкритості простору та появи значної кількості інформаційних потоків важливим є іноземний досвід щодо трактування та класифікації складових інфраструктури, де прийнято здійснювати її розподіл на “жорстку” та “м'яку”.

До “жорсткої” інфраструктури відносять великі фізичні мережі, необхідні для функціонування сучасної індустріальної країни (прикладом є транспортна, енергетична інфраструктура, інфраструктура зв'язку, інфраструктура управління водними ресурсами, твердими відходами, інфраструктура просторових даних та моніторингу землі). “М'яка” інфраструктура охоплює всі установи, які необхідні для підтримання економіки, охорони здоров'я та культурно-соціальних стандартів країни, такі, як фінансова система, система освіти, система охорони здоров'я, підприємництва, система органів держави і права, а також аварійно-рятувальні служби.

Кожен з охарактеризованих підходів до класифікації здійснюється відповідно до розподілу функцій, які виконують інфраструктурні елементи. Але незаперечним є те, що ринкова

інфраструктура зв'язує в одне ціле всі галузі економіки, сприяє їх стабілізації і збалансованому розвитку, впливає на підвищення ефективності процесів товарного та грошового обігу, надання суб'єктам господарювання комплексу ринкових послуг, які створюють сприятливі умови для розвитку бізнесу. Інфраструктура ринків не “живе” і розвивається сама по собі, за своїми законами. Її стан повинен бути пропорційним рівню розвитку виробництва та обігу на кожному з етапів розвитку суспільства. Адже сучасна економіка вимагає наявності потужних промислових і торгових комплексів, мережі об'єктів логістичного забезпечення виробництва та обігу, інформаційно-комерційних мереж, високоефективних засобів фінансово-кредитних установ і розрахунків тощо. Особливо важливе значення інфраструктура ринків має для розміщення продуктивних сил та економічного розвитку регіонів.

Інфраструктура ринків як сукупність інституцій характеризується певними ознаками:

1) є сектором економіки загального призначення, тобто її елементи можуть в однаковій мірі використовуватися всіма суб'єктами ринкових відносин: від підприємств малого бізнесу до транснаціональних корпорацій будь-якої галузі чи виду діяльності, а також державних інституцій;

2) об'єкти інфраструктури вимагають значних початкових інвестицій на їх створення, тобто є досить капіталомісткими, причому термін окупності таких фінансових вкладень значний;

3) об'єкти інфраструктури характеризуються одночасним “колективним” користуванням;

4) інфраструктура суттєво впливає на ефективність процесу виробництва матеріальних благ, хоча не є його безпосереднім учасником;

5) сукупність об'єктів інфраструктури є змінною, оскільки залежить від етапів економічного розвитку суспільства.

Взаємозв'язок між загальною та спеціалізованою ринковими інфраструктурами представлений на рис.6.1.

Ринок пред метів споживання	Ринок послуг	Ринок засобів виробництва	Ринок науково-тех. розробок та інформації	Фінансовий ринок	Валютний ринок
<i>СПЕЦІАЛІЗОВАНА ІНФРАСТРУКТУРА РИНКІВ</i>					
товарні та ф'ючерсні біржі; торгові доми; посередницькі структури; торговельна мережа; підприємства оптової і роздрібно торгівлі тощо.	кредитні та емісійні установи; комерційні банки; податкові органи; система регулювання зайнятості; система вищої і середньої освіти; установи із реалізації інформаційних технологій та засоби ділової комунікації; страхові компанії; консалтингові компанії; аудиторські і компанії та інші.	аукціони; ярмарки; товарні біржі; торгові доми; торгово-промислові палати; пункти прокату і лізингу; брокерські компанії та інші.	наукові інститути; інформаційні консультативні фірми; аудиторські організації; спеціалізовані навчальні заклади; установи із реалізації інформаційних технологій та засоби ділової комунікації та інші установи та організації.	фондові біржі; банки; фінансово-кредитні посередники; брокерські та страхові компанії; аудиторські фірми; страхові фонди та інші.	Фондові біржі; валютні біржі; банки; фінансово-кредитні посередники; брокерські та страхові компанії та інші фірми.
<i>ЗАГАЛЬНА РИНКОВА ІНФРАСТРУКТУРА</i>					
інформаційно-аналітична фінансово-кредитна організаційно-технічна сприяє загальному економічному зростанню. За таких умов постає питання доцільності державного регулювання розвитку					

Рис. 6.1 Взаємозв'язок загальної, спеціалізованої інфраструктури ринків

Надаючи різноманітні посередницькі послуги споживачам, підприємцям, підприємствам, установам і організаціям, суб'єкти інфраструктури ринків виконують важливі функції, серед яких більшість науковців узагальнюють такі:

1. Доведення товару до безпосереднього споживача. Інститути інфраструктури допомагають товару знайти свого споживача. Спеціалізація на посередницьких операціях дозволяє скоротити час на реалізацію товару, зменшити витрати на обіг, прискорити оборотність фондів підприємства, максимально врахувати потреби споживачів.

2. Забезпечення зворотного зв'язку між виробництвом і споживанням.

3. Перерозподіл ресурсів між різними галузями і всередині них.

4. Акумуляування тимчасово вільних коштів, регулювання грошового обігу. Отже, очевидним є те, що інфраструктура ринків має значний вплив на функціонування економічної системи в цілому. Саме за розподілом функцій, які виконує інфраструктура, та для зручності аналізу всі елементи інфраструктури ринків поділяють на дві групи:

1) загальна інфраструктура ринків;

2) спеціалізована ринкова інфраструктура. Загальна ринкова інфраструктура об'єднує безпосередні атрибути ринкового механізму, які характеризують рух грошей, товарів, капіталів, праці та ін. Спеціалізована інфраструктура ринків забезпечує організаційне оформлення ринкових відносин за допомогою бірж, торгових домів, аукціонів, систем роздрібної та гуртової торгівлі, ярмарків, торгових палат та ін. Інфраструктурні елементи у цьому випадку виконують специфічні функції, які необхідні для забезпечення діяльності певного окремого ринку.

Складність ринкової інфраструктури як системи зумовлена різноманітністю функцій, які виконують її складові елементи. Тому загальну ринкову інфраструктуру відповідно до

функцій, які виконують її елементи, поділяють на такі види:

- інформаційно-аналітична інфраструктура;
- фінансово-кредитна інфраструктура;
- організаційно-технічна інфраструктура.

До функцій суб'єктів інформаційно-аналітичної інфраструктури входять надання консультативних послуг підприємцям, підготовка фахівців для сфери бізнесу (проведення тренінгів, семінарів, курсів тощо), дослідження ринкової кон'юнктури та її динаміки, прогнозування стану ринків та ін. Виходячи з цього, така інфраструктура об'єднує інформаційні, консультативні, аудиторські, юридичні фірми та організації, бізнес-центри тощо.

Основною функцією суб'єктів фінансово-кредитної інфраструктури є акумулювання тимчасово вільних грошових ресурсів та їх перерозподіл шляхом механізму кредитування. Фінансово-кредитна інфраструктура об'єднує банківські установи, фондові і валютні біржі, кредитні спілки, страхові компанії, інвестиційні фонди та ін.

Функціями суб'єктів організаційно-технічної інфраструктури є загальна координація ринкових взаємовідносин в суспільстві (торгові палати, лізингові компанії, товарні біржі, засоби комунікацій і зв'язку, асоціації підприємств-виробників та підприємців за галузевою та іншими ознаками, роздрібна і гуртова торгівля тощо), а також виконання спеціальних функцій державними органами (податкова інспекція, служби контролю за цінами, дотриманням стандартів, дотриманням будівельних норм та ін.).

Які б ознаки не були покладені в основу класифікації інфраструктури, незаперечним залишається той факт, що вона відіграє ключову роль у реалізації стратегії модернізації вітчизняної економіки. У сучасних умовах ринкова інфраструктура – один з найважливіших механізмів створення конкурентного середовища в країні і забезпечення ефективного функціонування національної економіки. Досвід

функціонування розвинутих економічних систем свідчить про те, що відставання розвитку інфраструктури від темпів розвитку промисловості призводить до гальмування всього процесу виробництва та розвитку інших сфер економіки, а це тягне за собою погіршення якості життя населення, зростання суспільної напруги та інших негативних наслідків. У країнах із розвинутою економікою держава приділяє особливу увагу розвитку інфраструктури ринків. Держава інвестує кошти в інфраструктуру, оскільки ці інвестиції створюють “невідчутні” вигоди для приватного бізнесу, що інфраструктури з врахуванням пріоритетів розвитку економіки, зокрема, ступеня державного втручання у її функціонування. Питання необхідності та міри державного регулювання розвитку і функціонування інфраструктури ринків є дискусійним і потребує додаткових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ходаківська В.П., Ринок фінансових послуг. [Навч. посібник]. / В.П. Унінець-Ходаківська, О.Д. Данілов О.І. — Ірпінь: АДПСУ, 2001. — 512 с.
2. Унінець-Ходаківська В.П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика. Вид 2-ге, доп. І перероб. [Навч. посібник]. / В.П. Унінець-Ходаківська, О.І.Костюкевич, О.А.Лятамбор. — К.: «Центр учбової літератури». 2009. — 392 с.
3. Онищенко В.О. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник / В.О. Онищенко, Т.М. Завора — Полтава: ПолтНТУ, 2017. — 409 с.
4. Сич Є.М. Ринок фінансових послуг[текст]: навчальний посібник / Є.М. Сич, В.П. Ільчук, Н.І. Гавриленко— К.: «Центр учбової літератури», 2012. — 428 с.
5. Банківські операції. Підручник / А.М. Мороз, М.І.Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін. / За ред д-ра екон. наук, професора А.М.Мороза. — К.: КНЕУ, 2000. — 384 с.
6. Розвиток ринку фінансових послуг в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи / Голоднюк І., Данейко П., Домбровські М., Михайличенко М. — К.:CASE Україна, 2006. — 21 с.
7. Зимовець В.В., Зубик С.П. Фінансове посередництво: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2004. — 288 с.
8. Корнеев В.В. Фінансові посередники як інститути розвитку: Монографія. — К.: Основа, 2007. — 192 с.
9. Фінансові послуги України: Енциклопед. довід. / Мітюков І.О., Александров В.Т., Ворона О.І., Недбаєва С.М. — К.: Укрбланковидав, 2001, Т. 1—6.
10. Савлук М.І., Мороз А.М., Пуховкіна М.Ф. Гроші та кредит: Підручник. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2002. — 598 с. (Розділ 10, §10.1).
11. Генеральна угода про торгівлю послугами (ГАТС) [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=981_017.

12 Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_012.

13 Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України : наказ Державного комітету статистики України від 18.04.2005 № 96 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kapitalizator.com/natsionalni-derzhavni-statystichni-klassyfikatsiyi-klassyfikatory>.

14 The World Bank [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://data.worldbank.org>.

15 Мишкін Ф. С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Ф. С. Мишкін ; пер. з англ. С. Панчишин, Г. Стеблій, А. Стасишин. — К. : Основи, 1998. — С. 903.

16 Горбач Л. М. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. / Л. М. Горбач, О. Б. Каун. — К. : Кондор, 2006. — С. 30.

17 Зимовець В. В. Фінансове посередництво : навч. посіб. / В. В. Зимовець, С. П. Зубик. — К. : КНЕУ, 2004. — 288 с.

18 Черкасова С. В. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. / С. В. Черкасова. — Л. : Магнолія 2006, 2008. — С. 56.

19 Корнеєв В. В. Фінансові посередники як інститути розвитку : монографія / В. В. Корнеєв. — К. : Основа, 2007. — 192 с.;

20. Корнеєв В. В. Модифікація форм фінансового посередництва в Україні / В. В. Корнеєв // Фінанси України. — 2008. — № 1. — С. 77—85.

21. Колб Р. В. Финансовые институты и рынки : учебник / Р. В. Колб, Р. Дж. Родригес ; пер. 2-го амер. изд. — М. : Дело и Сервис, 2003. — С. 314.

22. Корнеєв В. В. Фінансові посередники як інститути розвитку : монографія / В. В. Корнеєв. — К. : Основа, 2007. — 192 с.

23 Корнеєв В. В. Управління кредитними та інвестиційним

потоками на ринках капіталу : монографія / В. В. Корнєєв. — К. : НДФІ, 2003. — 376 с.;

24. Еш С. М. Фінансовий ринок : навч. посіб. / С. М. Еш. — 2-ге вид. — К. : ЦУЛ, 2011. — 528 с.

25. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. — К. : Знання, 2010. — 532 с.

26. System of National Accounts 2008 — 2008 SNA [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna2008.asp>.

27. Мацьків Р. Т. Інфраструктура ринків: підходи до класифікації/ Р. Т. Мацьків // Ефективна економіка: електронне наукове видання Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету, 2018 р. — № 3 . — Режим доступу:<http://www/economy.nauka.com.ua>.